

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของหนังสือการ์ตูนและจุลสารในการให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และทัศนคติที่มีต่อโรคเอดส์” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 : ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์

ตอนที่ 2 : แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

ตอนที่ 3 : แนวคิดเกี่ยวกับการ์ตูนและจุลสาร

ตอนที่ 1 : ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์

ความหมาย

เอดส์ หรือ AIDS เป็นกลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัส HIV. (Human Immunodeficiency Virus) ซึ่งจะเข้าไปทำลายเม็ดเลือดขาวแหล่งสร้างภูมิคุ้มกันโรค ทำให้ติดเชื้อโรคชนิดฉวยโอกาส เช่น ปอดบวม วัณโรค หรือเป็นมะเร็งบางชนิดง่ายกว่าคนปกติ อาการจะรุนแรงและเสียชีวิตอย่างรวดเร็ว

AIDS เป็นอักษรย่อของคำว่า

Acquired	=	เป็นขึ้นมาภายหลัง หรือไม่ใช่เป็นแหล่งกำเนิด
Immune	=	ภูมิคุ้มกัน
Deficiency	=	บกพร่อง หรือเสียไป
Syndrome	=	กลุ่มอาการ หรือมีอาการได้หลายอย่าง

สาเหตุของการเกิดโรคเอดส์

เชื้อไวรัสเอดส์สามารถเข้าสู่ร่างกายคนได้โดยทางบาดแผล รอยฉีกขาด เยื่อเมือก (Mucous Membrane) และ เยื่อบุตา (Conjunctiva) สามารถแบ่งตัวในเซลล์ของคน เช่น เม็ดเลือดขาว เซลล์สมอง เมื่อติดเชื้อร่างกายจะสร้างภูมิคุ้มกัน (Antibody) ต่อด้านเชื้อไวรัส แต่ไม่สามารถกำจัดให้หมดได้ เชื้อไวรัสเอดส์ยังคงอยู่ในเม็ดเลือดและแพร่ต่อไปทำลายเม็ดเลือดขาว ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการควบคุมระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย เพราะทำให้ภูมิคุ้มกันลดลง(กองโรคเอดส์, 2538:3)

การแพร่เชื้อของโรคเอดส์

เชื้อไวรัสเอดส์สามารถแพร่เชื้อติดต่อจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ได้ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ (ประพันธ์ ภาณุภาค, 2536:23-25)

1. ทางเพศ การมีเพศสัมพันธ์สำส่อนระหว่างชายกับชาย และชายกับหญิงจะมีโอกาสติดเชื้อโรคเอดส์ได้ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีเชื้ออยู่ในตัว เพราะเชื้อโรคเอดส์จะออกมาพร้อมกับน้ำกามของผู้ชาย และออกมาพร้อมกับน้ำเมือกในช่องคลอดของผู้หญิงที่เป็นโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยู่ในเม็ดเลือดขาวที่ปะปนออกมาพร้อมกับน้ำกามและน้ำเมือก ดังนั้นถ้ายังมีเลือดออก เช่น การร่วมเพศขณะมีประจำเดือน หรือขณะที่ประจำเดือนยังไม่หมดดี หรือถ้ามีบาดแผลเช่นการมีแผลกามโรค มีเลือด หรือน้ำเหลืองไหลเยิ้มมาก็ยิ่งถ่ายทอดโรคให้คนอื่นได้ง่ายขึ้น หรือถ้าฝ่ายรับเชื้อมีบาดแผล เช่น บาดแผลที่ฉีกขาดระหว่างการร่วมเพศ (เช่น การถูกร่วมทางทวารหนักหรือการร่วมเพศที่รุนแรงเกินไป) หรือที่เกิดจากการที่มีแผลกามโรคอยู่เดิม ก็จะทำให้รับเชื้อเอดส์ได้ง่ายขึ้น

2. ทางเลือด หรือ ผลิตภัณฑ์ของเลือด

- การรับเลือดที่มีเชื้อเอดส์เข้าไป เช่น โดยการถ่ายเลือด แต่เลือดที่ให้กันในบ้านเราในปัจจุบันได้รับการตรวจเอดส์อย่างดีแล้ว โอกาสติดเอดส์จึงมีน้อย

- การใช้เข็มฉีดยาที่เปื้อนเลือดของคนที่ติดเชื้อเอดส์ เช่น การใช้เข็มฉีดยาร่วมกันในกลุ่มผู้ติดยาเสพติดโดยการฉีดยาเข้าเส้น

- การติดต่อจากแม่ไปสู่ลูก โดยผ่านรก หรือการปนเปื้อนเลือดระหว่างคลอด เช่น เข้าทางรอยตัดของสายสะดือเด็ก หรือโดยการกลืนกินเลือดหรือน้ำคร่ำของแม่เข้าไประหว่างคลอด ส่วนการติดต่อโดยผ่านทางน้ำนมก็เกิดจากมีเลือดขาวปะปนอยู่ในน้ำนมของแม่ที่ติดเชื้อ จึงอาจอนุโลมจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับการติดต่อทางเลือด

- การปลูกถ่ายอวัยวะ หรือการผสมเทียม ถ้าอวัยวะหรือน้ำอสุจิที่นำมาใช้กับคนไข้มาจากคนที่มีเชื้อเอชไอวี เนื่องจากมีการปนเปื้อนด้วยเลือดหรือเม็ดเลือดขาวที่มีเชื้ออยู่

- การถูกเข็มหรือของมีคมที่เปื้อนเลือดเอชไอวีบาดหรือตำ เช่น การที่บุคลากรทางการแพทย์ถูกเข็มที่เปื้อนเลือดตำการใช้เข็มหรือเครื่องมือทางการแพทย์ที่ไม่สะอาด การสัก การฝังเข็ม การเจาะรูตุ่มหู รวมถึงการเสริมสวยที่ใช้ของมีคมที่ไม่สะอาด แต่โอกาสติดเอชไอวีจากวิธีเหล่านี้มีน้อยมากคือ น้อยกว่า 0.5%

ดังนั้น การที่รู้ว่าโรคเอชไอวีติดต่อกันได้อย่างไร จะได้นำไปคิดและนำไปปฏิบัติเพื่อป้องกันไม่ให้ตนเองติดเชื้อโรคเอชไอวี หรือป้องกันไม่ให้เชื้อโรคเอชไอวีจากตัวเองแพร่ไปสู่ผู้อื่น ในกรณีที่ตัวเองติดเชื้ออยู่

ลักษณะอาการของโรคเอชไอวี

คนที่สัมผัสกับโรคเอชไอวี หรือคนที่ได้รับเชื้อเอชไอวีเข้าไปในร่างกาย ไม่จำเป็นต้องมีการติดเชื้อโรคเสมอไปขึ้นอยู่กับจำนวนครั้งที่สัมผัส จำนวนไวรัสโรคเอชไอวีที่เข้าไปสู่ร่างกาย และภาวะภูมิคุ้มกันของร่างกาย ถ้ามีการติดเชื้ออาการที่เกิดขึ้นมีได้หลายรูปแบบ หรือหลายระยะตามกำเนิดของโรค ซึ่งสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี(เอกสารแจก:5-7)ได้วิเคราะห์อาการไว้ดังนี้

ระยะที่ 1 : ระยะคล้ายไข้หวัด

ภายใน 2-3 สัปดาห์แรกหลังจากได้รับเชื้อเอชไอวีเข้าไปแล้ว ราวร้อยละ 20 ของผู้ป่วยจะมีอาการคล้ายๆ ไข้หวัด คือ มีไข้ น้ำมูกไหล เจ็บคอ ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัว ต่อมน้ำเหลืองโต เป็นอยู่ราว 10-14 วันก็จะหยุดไปเอง ผู้ป่วยส่วนใหญ่อาจไม่สังเกต นี้กว่าคงเป็นไข้หวัดธรรมดา

ระยะที่ 2 : ระยะเลือดเอ็ดส์บวกโดยไม่มีอาการ

ราว 6-8 สัปดาห์ภายหลังจากการรับเชื้อเอ็ดส์เข้าสู่ร่างกาย ถ้าตรวจเลือดจะพบว่า มีเลือดบวกได้ และส่วนใหญ่จะตรวจพบว่ามีเลือดเอ็ดส์บวกภายหลัง 3 เดือนไปแล้ว โดยที่ผู้ป่วย ไม่มีอาการอะไรเลย เพียงแต่ถ้าไปตรวจเลือด ก็จะมีผลว่ามีภูมิคุ้มกันเคยต่อโรคเอ็ดส์อยู่ในเลือด หรือที่เรียกว่า เลือดเอ็ดส์บวก ซึ่งแสดงว่ามีการติดเชื้อเอ็ดส์เข้าไปแล้ว ร่างกายจึงตอบสนองโดยการสร้างโปรตีนบางอย่างขึ้นมาทำปฏิกิริยากับไวรัสเอ็ดส์ เรียกว่าแอนติบอดี (Antibody) เป็นเครื่องแสดงว่าเคยมีเชื้อเอ็ดส์เข้าสู่ร่างกายมาแล้ว แต่ก็ไม่สามารถจะเอาชนะไวรัสเอ็ดส์ได้ ส่วนใหญ่ของคนที่มีเลือดเอ็ดส์บวกจะมี ไวรัสเอ็ดส์อยู่ในตัวและสามารถแพร่โรคให้กับคนอื่นได้

ระยะที่ 3 : ระยะต่อมน้ำเหลืองทั่วตัวโต

ระยะนี้ผู้ป่วยก็จะยังไม่มีอาการอะไรมากเช่นเดียวกับระยะที่ 2 คือ นอกจากจะมีเลือดเอ็ดส์บวกแล้ว จะมีต่อมน้ำเหลืองตามตัวโตด้วย โดยโตอยู่เป็นระยะเวลานานๆ คือเป็นเดือนๆ ขึ้นไป ซึ่งบางรายอาจคลำพบเจอเองต่อมน้ำเหลืองที่โตนี้มีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ แข็งๆ ขนาด 1-2 เซนติเมตร อยู่ใต้ผิวหนังบริเวณด้านข้างคอทั้ง 2 ข้าง ข้างละหลายเม็ดในแนวเดียวกัน คล้ายคล้ายลูกประคำที่คอ ไม่เจ็บ ไม่แดง นอกจากที่คอต่อมน้ำเหลืองที่โตยังอาจพบได้ที่รักแร้และขาหนีบ ทั้ง 2 ข้าง แต่ต่อมน้ำเหลืองที่ขาหนีบมีความสำคัญน้อยกว่าที่อื่นเพราะพบได้บ่อยในคนปกติทั่วไป

ระยะที่ 4 : ระยะใกล้เอ็ดส์ หรือระยะที่มีความสัมพันธ์กับเอ็ดส์

เป็นระยะที่คนไข้เริ่มมีอาการ แต่อาการนั้นยังไม่มากถึงกับเป็นโรคเอ็ดส์เต็มขั้น อาการในช่วงนี้อาจเป็นไข้เรื้อรัง น้ำหนักลด หรือท้องเสียเรื้อรังโดยไม่ทราบสาเหตุ นอกจากนี้อาจมีเชื้อราในช่องปาก หรือเหงื่อออกตอนกลางคืนเรื้อรัง ประมาณร้อยละ 6 ต่อปีที่คนไข้ที่ติดเชื้อเอ็ดส์ ระยะที่ 2 ระยะที่ 3 จะกลายเป็นระยะใกล้เอ็ดส์ หรือเริ่มมีอาการของการติดเชื้อเอ็ดส์ ดังนั้นจึงไม่ใช่ทุกคนที่มีการติดเชื้อเอ็ดส์ทุกคนจะต้องถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อ หรือทำงานไม่ได้เสมอไป ขึ้นอยู่กับเวลา ภูมิคุ้มกันของร่างกายและการรับเชื้อเข้าไปซ้ำๆ เป็นสำคัญ

ระยะที่ 5 : ระยะโรคเอ็ดส์เต็มขั้น หรือที่ภาษาทางการแพทย์เรียกว่า "โรคเอ็ดส์"

เป็นระยะสุดท้ายของการติดเชื้อเอ็ดส์ เป็นระยะที่ภูมิคุ้มกันของร่างกายเสียไปเกือบหมด ผู้ป่วยจะมีอาการของการติดเชื้อฉวยโอกาสบ่อยๆ และเป็นมะเร็งของผนังเส้นเลือดที่เรียกว่า "แคโปซี ซาร์โคมา" (Kaposi's sarcoma) หรือมะเร็งของต่อมน้ำเหลืองบางชนิด

การติดเชื้อฉวยโอกาสเป็นการติดเชื้อที่ระบบหรืออวัยวะใดของร่างกายก็ได้ เช่น ที่ปอดก็มีอาการของปอดบวม (มีไข้ ไอ หายใจเหนื่อยหอบ) ที่ลำไส้ก็มีอาการท้องเสียเรื้อรัง ที่หลอดเลือดอาหารก็ทำให้กล้ามเนื้อหัวใจที่สมองก็ทำให้ปวดศีรษะ ตามัว หรือแขนขาไม่มีแรง อาการของการติดเชื้อเหล่านี้ไม่แตกต่างจากอาการของการติดเชื้อในคนที่ไม่ได้เป็นโรคเอดส์ การที่จะบอกได้ว่าเป็นโรคเอดส์หรือไม่นั้น ต้องอาศัยการเพาะหรือแยกเชื้อที่ทำให้เกิดอาการนั้นดูว่าเป็นเชื้อในกลุ่มเชื้อฉวยโอกาสหรือไม่

เชื้อจำพวกเชื้อฉวยโอกาส หมายถึง เชื้อโรคที่พบทั่วไป เป็นเชื้อซึ่งปกติแล้ว ไม่มีความรุนแรงหรือรุนแรงน้อยไม่ค่อยก่อโรคในคน ทั้งๆที่คนทุกคนมีโอกาสสัมผัสกับเชื้อเหล่านี้ตลอดเวลา แต่ถ้าภูมิคุ้มกันต้านทานโรคของร่างกายอ่อนแอลง เช่น จากการเป็นมะเร็ง หรือจากการกินยาที่กดภูมิคุ้มกันต้านทานโรคของร่างกาย หรือจากการติดเชื้อโรคเอดส์ เชื้อจำพวกฉวยโอกาสเหล่านี้จึงจะก่อให้เกิดโรคขึ้นได้ในคนนั้นๆโดย ถ้าเป็นแล้วจะเป็นขั้นรุนแรง หายยากเป็นซ้ำๆ บ่อยๆ เช่น เชื้อพยาธิเชื้อไวรัส และเชื้อรา เป็นต้น ส่วนใหญ่คนไข้ที่เป็นโรคเอดส์เต็มขั้นแล้ว จะตายภายใน 2-4 ปี โดยจะตายจากโรคติดเชื้อฉวยโอกาสที่เป็นมากรักษาไม่ไหว หรือโรคติดเชื้อที่ยังไม่มียาที่จะรักษาอย่างได้ผล หรือตายจากมะเร็งที่เป็นมากร

กลุ่มประชากรที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์

จากข้อมูลทางระบาดวิทยา เมื่อพิจารณาผู้ป่วยทั้งในลักษณะการติดโรค และพฤติกรรมของผู้ที่เป็นโรคเอดส์ สามารถระบุได้ว่ากลุ่มที่เสี่ยง (High Risk) ต่อการติดเชื้อโรคเอดส์ (ประเสริฐ ทองเจริญ, 2531:219-221) ได้แก่

1. ชายรักร่วมเพศ (Homosexual) หรือรักรสองเพศ (Bisexual) ที่มีเพศสัมพันธ์กับคู่นอนหลาย ๆ คน
2. หญิงที่เป็นภรรยาหรือหญิงที่เคยมีเพศสัมพันธ์กับชายรักรสองเพศ
3. ผู้ที่ติดยาเสพติด โดยเฉพาะใช้วิธีการเสพโดยฉีดเข้าเส้นเลือด จะมีอัตราการเสี่ยงสูง ถ้ามีการใช้เข็มฉีดยา และกระบอกฉีดยาร่วมกันหลายๆคน
4. คู่นอนหรือผู้ที่เคยมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มที่ 3
5. หญิงและชายที่มีอาชีพพิเศษ ชายบริการในรูปแบบต่างๆ เช่น นางทางโทรศัพท์ หรือหมอนวด

6. ทารกในครรภ์ที่มารดาติดเชื้อโรคเอดส์ หรือเกิดจากมารดาที่มีเชื้อโรคเอดส์ มารดาที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ติดเชื้อเอดส์

7. ผู้ที่เป็นกามโรคบ่อยๆทั้งหนองในแท้และหนองในเทียมซิฟิลิส มีโอกาสที่จะติดเชื้อเอดส์แอบแฝงมาด้วย

8. บุคคลที่ป่วยเป็นโรคเลือด หรือผู้ป่วยที่ต้องรับการถ่ายเลือด ผลิตภัณฑ์ของเลือดเสมอ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเลือดที่ไม่ได้ผ่านการตรวจวินิจฉัยโรคเอดส์มาก่อน

9. บุคคลที่ต้องได้รับการปลูกถ่ายอวัยวะ เช่น ผ่าตัดเปลี่ยนไต ปลูกถ่ายไขกระดูก เป็นต้น ที่มีได้มีการตรวจวินิจฉัยโรคเอดส์

10. ผู้ที่ต้องการผสมเทียมที่ใช้อสุจิของผู้บริจาค ที่ไม่ใช่สามีของตนและไม่ได้ตรวจเลือด ตรวจอสุจิของผู้บริจาค

11. นอกจากกลุ่มบุคคลต่างๆดังกล่าวมาแล้ว ถ้าเป็นบุคคลที่อยู่ในอาณาบริเวณที่มีโรคเอดส์ชุกชุม เช่น ในสหรัฐอเมริกา บราซิล แคนาดา ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก เบลเยียม อังกฤษ อิตาลี ออสเตรเลีย เป็นต้น จะมีอัตราเสี่ยงสูงมาก

การรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์

ปัจจุบันโรคเอดส์ยังไม่สามารถหาตัวยารักษาที่มีประสิทธิภาพได้ การรักษาที่เป็นอยู่จึงเป็นเพียงการรักษาตามอาการ เช่น ถ้าผู้ป่วยมีอาการของโรคปอดบวม แพทย์ก็จะทำการรักษาอาการปอดบวม อย่างไรก็ตามนักวิทยาศาสตร์และแพทย์ผู้เชี่ยวชาญกำลังดำเนินการวิจัยค้นคว้า หาวิธีรักษาและหายาป้องกันโรคเอดส์กันอยู่ทั่วโลกโดยการสนับสนุนขององค์การอนามัยโลก ซึ่งแนวทางที่กำลังทำการวิจัยค้นคว้าอยู่นั้น พอสรุปได้ดังนี้ (ชะนวนทอง ธนสุกาญจน์ และคณะ ,2532:6)

1. ค้นคว้าหาตัวยาที่จะช่วยกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันโรคที่เสื่อมให้ฟื้นคืนมา
2. การค้นคว้าหาตัวยาที่จะต้านไวรัสเอดส์
3. การค้นคว้าหาวัคซีนที่จะช่วยป้องกันการติดเชื้อเอดส์

การป้องกันโรคเอดส์

เนื่องจากยังไม่มีวัคซีนใดๆที่สามารถป้องกันโรคเอดส์ได้ ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดก็คือ การป้องกันตนเองไม่ให้ติดเชื้อโรคเอดส์ ซึ่งศูนย์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์(เอกสารเผยแพร่:9-11)ได้เสนอวิธีการไว้ดังนี้

1. หลีกเลี่ยงการสัมผัสเชื้อโดยตรงจากการสำส่อนทางเพศ หรือโดยการใช้ถุงยางอนามัยที่มีคุณภาพทุกครั้งเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง ทั้งนี้รวมถึงหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก ทางปาก กับกลุ่มเสี่ยง ซึ่งรวมถึงชาวต่างชาติ
2. ผู้ติดยาเสพติดที่เสพยาโดยใช้เข็มฉีดเข้าเส้นเลือด ต้องงดการใช้เข็มฉีดยาร่วมกับผู้อื่นในกรณีที่ต้องใช้เข็มร่วมกับผู้อื่น จะต้องทำลายเชื้อโรคด้วยการต้มเข็มและอุปกรณ์ฉีดยานาน 20 นาที หรือทำลายเชื้อโดยนำเข็มและอุปกรณ์แช่ในสารเคมีนาน 30 นาที เช่น แอลกอฮอล์ (Ethanol) ความเข้มข้น 70% ไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ ความเข้มข้น 6% โซเดียมไฮโปคลอไรท์ (น้ำยาคลอรีน) ความเข้มข้น 0.5%
3. งดรับบริจาคเลือด ผลิตภัณฑ์ของเลือด ไข่ขาว อสุจิ จากบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง
4. ระวังระวังมิให้เลือด น้ำอสุจิ น้ำปัสสาวะ หรือสารคัดหลั่งของผู้มีเชื้อโรคผ่านเข้าไปทางบาดแผล ช่องปาก ช่องคลอด ทวารหนัก เยื่อเมือก หรือเยื่อบุตา
5. หลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์ที่มีโอกาสสัมผัสกับเลือดของผู้มีเชื้อโรคเอดส์ เช่น กรรไกรตัดเล็บ มีดโกน แปรงสีฟัน หรือของมีคมอื่นๆ
6. หลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์ที่ทำให้เกิดรอยเจาะของผิวหนังร่วมกัน ถ้าสิ่งนั้นไม่ถูกทำให้ปราศจากเชื้ออย่างถูกต้องเสียก่อน เช่น เข็มฉีดยา กระบอกฉีดยา เครื่องมือเจาะหู เครื่องใช้ในการสักผิวหนัง และเข็มที่ใช้ในการฝังเข็ม เป็นต้น
7. หญิงที่มีเชื้อโรคเอดส์ควรหลีกเลี่ยงการตั้งครรภ์โดยเด็ดขาด เพราะอาจทำให้ทารกติดเชื้อเอดส์ได้

ตอนที่ 2 : แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสาร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า **Communication** ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า **Communis** แปลว่า เหมือนกันร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกัน (ประมะ สตะเวทิน,2538:28) นักวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์และสาขาอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้ให้คำนิยาม“การสื่อสาร” ไว้มากมาย ตามความสนใจและวัตถุประสงค์ของนักวิชาการแต่ละกลุ่ม ดังนี้

อริสโตเติล(Aristotle)ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาวิชาวาทิลปี (Rhetorie) หรือการสื่อสาร ว่าคือการแสวงหาวิธีการชักจูงใจที่มีอยู่ทุกรูปแบบ (search for all the avialable means of persuasion)(อ้างใน ประมะ สตะเวทิน,2538:28)

วิลเบอร์ ชแรม (Schramm,1973) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการสื่อสารว่า การสื่อสารสามารถทำการสอน (instrution) ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การให้ความรู้ (outward aspect) กับการเรียนรู้ (inward aspect)

สวานิต ยมาภัย (2526) ให้นิยามว่า การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์เพื่อทำให้รับรู้เรื่องราว อันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน

วิรัช ลภีรัตนกุล (2539) การสื่อสาร หมายถึง ศิลปะแห่งการถ่ายทอดข่าวสารความรู้สึคนึกคิด และทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง

ประมะ สตะเวทิน (2538:65) สรุปความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสาร จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ

เบอร์โล (David K. Berlo,1960:30-72)ได้อธิบายถึงแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร ว่ามีองค์ประกอบอยู่ 6 ประการ คือ

1. ผู้ส่งสาร (Communication source)
2. ผู้เข้ารหัส (Encoder)
3. สาร (Message)
4. สื่อ (Channel)
5. ผู้ถอดรหัส (Decoder)
6. ผู้รับสาร (Communication receiver)

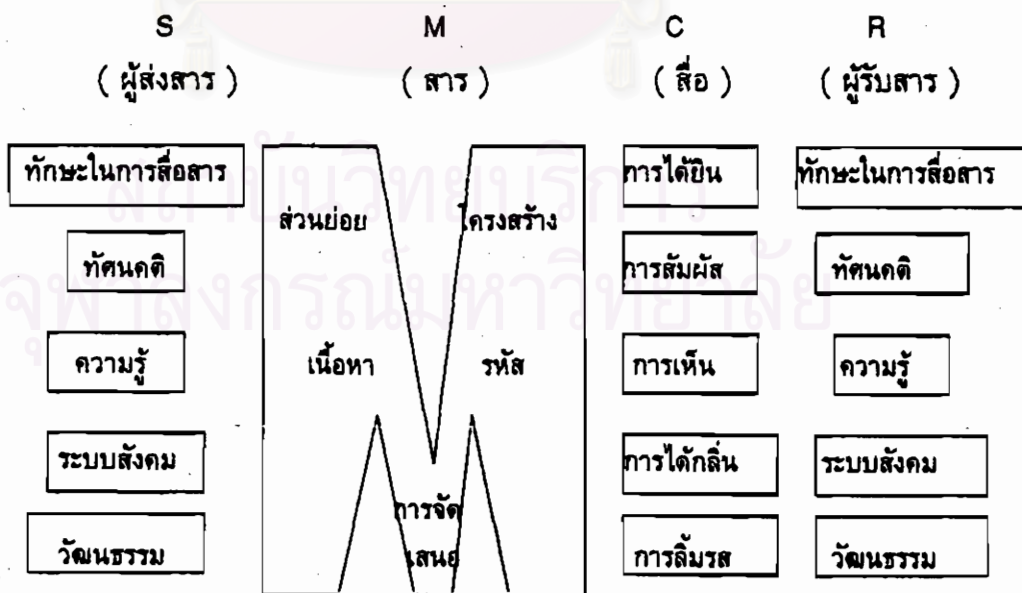
ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ส่งสารและผู้เข้ารหัส กับผู้รับสารและผู้ถอดรหัสสามารถจะเป็นคนเดียวกันได้ จึงสามารถสรุปองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารได้เหลือ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ตามลำดับ ดังนี้

1. แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร (Source) คือ ผู้ที่ริเริ่มการติดต่อสื่อสารอาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรหรือสถาบันก็ได้ สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมีประสิทธิภาพในการสื่อสารก็ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ระดับความรู้ สถานภาพในระบบสังคมและวัฒนธรรม

2. ข่าวสารหรือสาร (Message) คือ เนื้อหาสาระหรือสัญลักษณ์ ภาษา สัญญาณต่างๆ ที่สามารถสื่อความหมายเป็นที่เข้าใจกันได้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารคือ เนื้อหาของสาร และการจัดรูปแบบของสาร เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ

3. ช่องทางการสื่อสาร (Channel) คือ หนทางหรือวิถีทางที่จะนำข่าวสารไปสู่ผู้รับหรือผู้นำสารไปยังผู้รับ หากปราศจากช่องทางการสื่อสารแล้ว ข่าวสารก็จะไปไม่ถึงผู้รับ ปัจจัยที่มีอิทธิพลคือ ความเหมาะสมของช่องทางการสื่อสารหรือสื่อที่ใช้

4. ผู้รับสาร (Receiver) คือ บุคคลที่เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร หรือจุดหมายปลายทางในการสื่อสารนั่นเองสำหรับปัจจัยย่อยที่มีต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารคือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ระดับความรู้ สถานภาพในระบบสังคมและวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 1 : แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล(David K. Berlo,1960:50)

เบอร์โกลกล่าวว่าการสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง 4 ประการว่า จะมีประสิทธิภาพเพียงใด ซึ่งในเรื่องเกี่ยวกับสื่อ นั้น เน้นด้านประสาทรับความรู้สึก (Sense mechanisms) ของมนุษย์อันได้แก่ การเห็น (Seeing) การได้ยิน (Hearing) การสัมผัส (Touching) การได้กลิ่น (Smelling) และการลิ้มรส (Tasting) เป็นสำคัญ

การสื่อสารจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นวิธีที่คนในสังคมใช้ติดต่อกันเพื่อที่จะบอกข่าวสารข้อมูลความรู้สึกนึกคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่เกี่ยวกับโรคเอดส์ จะสามารถช่วยลดปัญหาหรือช่วยบรรเทาความรุนแรงลงได้ หากมีการอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เข้าช่วยในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องทำให้ประชาชนรู้จักหามาตรการในการป้องกัน และหลีกเลี่ยงจากโรคร้ายนี้ได้ และการที่จะอาศัยสื่อในการช่วยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจในธรรมชาติของสื่อที่ใช้ให้ดีเสียก่อน เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้สื่อเหล่านั้นให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่วางไว้

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาประเทศ

สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาประเทศไว้ว่า “เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้น เพื่อให้มีระดับคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น และในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น จะมีการสื่อสารหรือการเผยแพร่เป็นองค์ประกอบนั้นก็ถือว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด จะต้องมีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ”

โรเจอร์ (Roger, 1971:12-13) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนา หมายถึง “กระบวนการในการถ่ายทอดสารที่เป็นสิ่งใหม่ ความคิดใหม่ หรือนวัตกรรมจากผู้ส่งสาร โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ของผู้รับสาร”

Learner และ Schramm ได้ให้ความหมายของ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา ไว้ว่า “เป็นเครือข่ายของการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน อย่างไม่คำนึงถึงสาระและเนื้อหาสาร โดยมุ่งที่จะสร้างสรรค์ตามคุณลักษณะของสื่อแต่ละชนิด เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา”

บทบาทและหน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนา

ในสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง หรือกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนา การสื่อสารมีบทบาทในการเตรียมประชาชนให้พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริม สนับสนุน และขยายงานพัฒนาออกไปให้กว้างขวาง โดยการนี้ ประมะ สตะเวทิน (2538:147-149) ได้กล่าวว่า การสื่อสารมีหน้าที่ 3 ประการดังนี้ คือ

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร โดยการเน้นย้ำ หรือเป็นการแสดงบทบาทในการให้ข่าวสารในลักษณะของการสร้างบรรยากาศของการพัฒนา เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเกิดความทะเยอทะยาน เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลง ข่าวสารที่เสนอจึงเป็นเรื่องของการพัฒนา เช่น ข่าวหรือภาพของสังคมอื่นที่เจริญกว่าเป็นต้น เมื่อประชาชนรับรู้ข่าวสารแล้วก็จะเกิดการเปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมของตนเอง

2. หน้าที่ในการชักจูงใจ บทบาทของการสื่อสารในหน้าที่นี้ จะแตกต่างจากสภาวะปกติของสังคมคือ เป็นหน้าที่ของสภาวะการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นบทบาทของการสื่อสารจึงเป็นการชักจูงใจที่มุ่งไปสู่เรื่องของการพัฒนา โดยสื่อที่ใช้จะต้องสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด จะช่วยชี้แนะแสดงความคิดเห็นสนับสนุนโครงการแผนงาน ที่เป็นประโยชน์ของการยอมรับเอางานพัฒนาไปใช้ การชักจูงใจนี้มีจุดมุ่งหมายสุดท้ายคือ ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจัง ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่สำคัญ

3. หน้าที่ในการให้ความรู้และการศึกษา เมื่อประชาชนมีความทะเยอทะยานอยากมีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหลังจากได้รับข่าวสารแล้ว การสื่อสารจะต้องสอนให้คนมีความรู้ความสามารถ ในอันที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ และเมื่อประชาชนเกิดการเรียนรู้แล้ว การปฏิบัติตามก็จะเกิดขึ้น

เงื่อนไขแห่งประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ในเรื่องนี้ ประมะ สตะเวทิน (2538:168-171) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อ ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังนี้

1. มีการวางแผน

เนื่องจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นการสื่อสารเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงจะต้องมีการวางแผนการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาของสาร โดยคำนึงถึงสภาพทางด้านสังคมและจิตใจของกลุ่มเป้าหมาย ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีต่างๆ ทางด้านนิเทศศาสตร์และสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาทั้งสิ้น

2. เข้ากันได้กับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคน ดังนั้นการสื่อสารที่เสนอแนะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคน จึงต้องเป็นการสื่อสารที่มีเนื้อหาสาระไม่ขัดต่อวัฒนธรรมของสังคม กล่าวคือ ในการแนะนำให้ประชาชนรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาใช้ในสังคมนั้น จะต้องอธิบายในลักษณะที่เป็นที่ยอมรับได้ หรือตรงกับความเชื่อของประชาชน

3. การสื่อสารจะต้องให้ถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

การสื่อสารเพื่อพัฒนานั้นก็เช่นเดียวกับการสื่อสารทั่วไป กล่าวคือ จะต้องทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเตรียมเครือข่ายทางการสื่อสารให้เพียงพอแก่การที่จะเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

4. การสื่อสารแบบสองทาง

ในการพัฒนาสังคมนั้น การอาศัยแต่เพียงการสื่อสารของรัฐบาลไปยังประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวนั้นไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลจะไม่มีโอกาสได้รับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและปัญหาของประชาชน ดังนั้นวิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดก็คือ รัฐบาลจะต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนด้วย เพื่อจะได้นำมาใช้ในการปรับปรุงแผนพัฒนาและวิธีการสื่อสารต่อไป

5. กระทำบ่อยๆ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร และความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย

หลักข้อหนึ่งของการสื่อสารที่มีประสิทธิผลก็คือ ผู้ส่งสารจะต้องทำให้สารของตนเด่นกว่าสารของคนอื่นๆ วิธีการอันหนึ่งในการทำให้การสื่อสารของตนเด่นกว่าการสื่อสารอื่นๆ และได้รับความสนใจจากผู้รับสารก็คือ ผู้ส่งสารจะต้องทำการสื่อสารบ่อยๆ หรือโดยอาศัยสื่อหลายชนิด อีกวิธีการหนึ่งก็คือ ใช้ผู้ส่งสารที่น่าเชื่อถือและดึงดูดความสนใจจากประชาชน เป็นผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารกับประชาชน

6. การสาธิต

การที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยการสาธิตให้เห็นได้จริงจัง หรืออาศัยบุคคลที่เปลี่ยนแปลงแล้วเป็นตัวอย่าง เพราะคนเรานั้นมักจะเชื่อในสิ่งที่ตนเห็นมากกว่าสิ่งที่ตนได้ยิน เหมือนกับคำพังเพยที่ว่า “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น”

7. การปฏิบัติ

การที่คนเราจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของตนได้นั้น จะต้องมีประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งนั้นเสียก่อน กล่าวคือ คนเราต้องมีโอกาสได้ทดลองกระทำสิ่งนั้นๆ เสียก่อน และหากกระทำแล้วเกิดผลดี คนจึงยอมรับสิ่งนั้นไปปฏิบัติ

การใช้การสื่อสารเพื่อพัฒนาการสาธารณสุข

ปรมะ สตะเวทิน(เรื่องเดียวกัน:154-155) ได้สรุปไว้ว่าปัญหาเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญ ประเทศจะพัฒนาได้ต้องอาศัยประชาชนที่มีสุขภาพแข็งแรง สภาพแวดล้อมปราศจากมลพิษ รัฐบาลจะต้องจัดบริการสาธารณสุขให้ครอบคลุมการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสุขภาพ และให้ประชาชนร่วมมือในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของตนเอง ครอบครัวและชุมชน เป็นที่แน่นอนว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากประชาชนไม่ได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาสาธารณสุข การพัฒนาด้านสาธารณสุขจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้การสื่อสาร เป็นตัวจักรกลที่จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาสาธารณสุขของประเทศ บทบาทของการสื่อสารในการสาธารณสุขก็คือ

1. ให้ข่าวสาร เพื่อแจ้งให้ประชาชนทราบเรื่องราวต่างๆ และเพื่อกระตุ้นความสนใจของประชาชนให้ร่วมมือ ในการแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยและส่งเสริมสุขภาพของตนเอง
2. ให้ความรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรู้จักวิธีการปฏิบัติตามแผนการพัฒนาสาธารณสุขด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของโภชนาการ การวางแผนครอบครัว การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน ฯลฯ
3. ชักจูงใจ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนลงมือปฏิบัติ ตามแผนการพัฒนาสาธารณสุขอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

สื่อเฉพาะกิจเพื่อการพัฒนา

ในการรณรงค์ต่างๆนั้น การสื่อสารเพื่องานเฉพาะกิจ เป็นการสื่อสารอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก เพราะการสื่อสารแต่ละครั้งอาจมีวัตถุประสงค์ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจต้องใช้วิธีการสื่อสารหรือรูปแบบของการสื่อสารที่ไม่เหมือนกัน การเลือกใช้สื่อชนิดต่างก็เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับลักษณะของงาน และตรงตามวัตถุประสงค์แห่งกิจกรรมนั้นๆ ในบางครั้งอาจต้องนำสื่อหลายชนิดมาใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด สื่อที่ใช้ในการสื่อสารเพื่องานเฉพาะกิจมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ซึ่ง จุมพล รอดคำดี (2527:260) ได้จำแนกสื่อเพื่องานเฉพาะกิจออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. สื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่ ได้แก่ ไปสเตอร์ แผ่นพับ ภาพถ่าย โบปลิว คู่มือ การ์ตูน และเอกสารสรุปรายงานการดำเนินกิจกรรมต่างๆ สื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นสื่อที่มีความคงทนถาวร บางประเภทสามารถให้รายละเอียดได้มาก เช่น คู่มือ และจุลสาร เป็นต้น
2. สื่อเสียงตามสาย เป็นเครื่องมือการสื่อสาร ที่ต้องพูดผ่านเครื่องขยายเสียงไปออกตามลำโพงต่างๆ เสียงตามสายมีลักษณะคล้ายสื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง แต่แตกต่างกันตรงที่ เสียงตามสายจำกัดกลุ่มผู้ฟัง และเรื่องราวที่เสนอ เป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย เสียงตามสายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เสียงตามสายภายในหน่วยงานและเสียงตามสายภายในชุมชน
3. การจัดนิทรรศการ การสาธิต และหน่วยเคลื่อนที่

นิทรรศการ หมายถึง การแสดงกิจกรรมต่างๆโดยอาศัยเครื่องมือสื่อสารหลายลักษณะทั้งที่อยู่ในรูปของสื่อต่างๆ และวิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ รวมเข้าด้วยกัน เพื่อจุดหมายในการทำให้ประชาชนเป้าหมายเกิดความเข้าใจ และได้รับความรู้จากกิจกรรมเฉพาะนั้น

การสาธิต หมายถึง การสื่อสารให้เห็นตัวอย่างของจริง เป็นหลักฐานของข้อเท็จจริงที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง การสาธิตอาจอธิบายเนื้อหารายละเอียด โดยการใช้แบบจำลอง หุ่นจำลอง หรือวัตถุของจริงก็ได้ ทั้งนี้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแก่ผู้ชมเป็นสำคัญ

หน่วยเคลื่อนที่ (Mobile Unit) หมายถึง เป็นการส่งสารที่ช่วยให้ข่าวสารไปถึงมือผู้รับสารได้อย่างใกล้ชิดที่สุดเป็นการถ่ายทอดความรู้และข่าวสารแก่ผู้รับสารถึงบ้าน การได้พบปะผู้รับสารจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถปรับเนื้อหา และวิธีการสื่อสารได้ดียิ่งขึ้น

4. การประชุมและทัศนศึกษา ใช้ในกรณีที่เนื้อหาข่าวสารหรือความรู้บางประเภท ไม่อาจเผยแพร่ หรืออธิบายให้ผู้รับสารเข้าใจได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยเฉพาะข่าวสารหรือความรู้ ที่บอกถึงขั้นตอนของการปฏิบัติ หรือกิจกรรมบางประเภท หรือเป็นเรื่องราวข่าวสารที่ต้องอาศัยวิธีการประชุมชี้แจง ซักถามโต้ตอบ ตลอดจนกระทั่งการพาไปดูของจริงหรือการปฏิบัติจริง ซึ่งทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

5. การจัดกลุ่มผู้รับสารทางสื่อมวลชน(Media Forum) เป็นเครื่องมือการสื่อสาร เพื่องานเฉพาะกิจที่ใช้สื่อมวลชนร่วมกับการจัดกลุ่มอภิปราย เพื่อแสดงความคิดเห็นหาข้อสรุปเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกระตุ้นความคิดให้แก่คนในกลุ่ม

การใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการพัฒนา

สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมใช้สร้างความสนใจสร้างทัศนคติที่ดี และใช้เผยแพร่ความรู้ในหน่วยงานต่างๆ ปัจจุบันมีการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้สามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวางและสะดวก อย่างไรก็ตามสื่อสิ่งพิมพ์ก็ยังมีจุดเด่นและจุดด้อยในตัวเองดังนี้

- จุดเด่นของสื่อสิ่งพิมพ์ :
1. เป็นสื่อที่มีความคงทนถาวรสามารถเก็บไว้ได้นาน
  2. ผู้รับสารเมื่อรับสื่อสิ่งพิมพ์ไปแล้ว สามารถอ่านและทบทวนได้บ่อยครั้งเท่าที่ต้องการ
  3. เป็นสื่อที่สามารถนำติดตัวไปได้ทุกหนทุกแห่ง
  4. เป็นสื่อที่มีราคาถูก เมื่อผลิตครั้งละจำนวนมากๆ

- จุดด้อยของสื่อสิ่งพิมพ์ :
1. ถ้าจะทำให้ดี ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง
  2. ต้องอาศัยทักษะความสามารถในการอ่าน นั่นก็หมายความว่าประชาชนกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้

สื่อสิ่งพิมพ์ ที่มีความแพร่หลายอยู่ในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นรูปของสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ หรือนิตยสาร ซึ่งโดยปกติแล้วสื่อมวลชนมักดำเนินการในรูปของธุรกิจเอกชน ดังนั้น จากวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการรับใช้สังคมแล้ว จึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การอยู่รอดหรือการแสวงหากำไรจากธุรกิจสิ่งพิมพ์นั้นๆ(ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์,2528:899) จึงเป็นการ

ประสบการณ์ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้เช่นเดียวกับที่มีต่อการเรียนรู้ นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่น เช่น ความต้องการของร่างกาย (ความหิว ความเหนื่อย ฯลฯ) อิทธิพลทางสังคมหรือสภาพความเป็นอยู่ของสังคม เหล่านี้มีผลต่อการรับรู้ของปัจเจกชนทั้งสิ้น และจากเหตุผลนี้เองจึงทำให้ ศักดิ์ สุนทรเสณี (2531:20) กล่าวว่า “การรับรู้และการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ถ้าไม่มีการรับรู้ การเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้”

การรับรู้ในลักษณะของการอ่าน

การอ่าน จัดว่าเป็นช่องทางการสื่อสารอีกช่องทางหนึ่ง (จากแบบจำลองการสื่อสารของ เบอร์โล) ที่ทำให้เกิดการรับรู้หรือการเรียนรู้ของมนุษย์ได้ การอ่านเป็นวิธีการที่สำคัญอีกวิธีหนึ่ง ที่มนุษย์ใช้ในการศึกษาหาความรู้ให้แก่ตนเองตลอดมา จนกล่าวได้ว่า การอ่านเป็นกิจกรรมประจำวันอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งมักจะต้องอ่านข้อความหรือหนังสือต่าง ๆ อยู่เสมอ แต่จะอ่านได้มากหรือน้อย และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับสภาพทางการศึกษา อาชีพ โอกาส ตลอดจนเพศและวัยของแต่ละบุคคล

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักเรียน นักศึกษาแล้ว การอ่านนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องทำอย่างสม่ำเสมอ และต้องทำมากกว่าบุคคลอื่น ทั้งนี้เพราะความสามารถในการอ่านได้ดีหรือไม่ดี อ่านได้เร็วหรือช้า ย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนนักศึกษาอย่างแน่นอน ฉะนั้นนักเรียนนักศึกษาควรหมั่นฝึกฝนตนเองให้ มีนิสัยรักการอ่าน และเป็นนักอ่านที่มีคุณภาพ(ศักดิ์ บันเทิงเพชร 2529:82) ซึ่งในเรื่องของการอ่านนี้ ประพิมพ์พรรณ สุธรรมวงศ์ (2517:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการอ่านที่มีผลต่อการเรียนรู้ โดยได้ศึกษาจากสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนสาธิต 4 แห่ง พบว่า นักเรียนที่ได้คะแนนจากการทดสอบความสามารถในการอ่านสูง จะมีคะแนนสัมฤทธิ์ผลในการเรียนสูงด้วยเช่นกัน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอ่าน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอ่าน ในส่วนที่เป็นวัสดุสิ่งพิมพ์ได้แก่

1. ความยาวของวัสดุที่อ่าน ซึ่งมีผลต่อเวลาอ่านไม่เหมือนกัน วัสดุที่อ่านยาวขึ้น ย่อมใช้เวลาเพิ่มขึ้น
2. ความยากง่ายของเนื้อหาและการมีความหมายของเนื้อหา
3. วัสดุที่อ่านมีความหมายต่อผู้อ่านย่อมจะทำให้อ่านได้เร็วขึ้น
4. วัสดุที่อ่านง่ายจะอ่านได้เร็วกว่าวัสดุที่อ่านยาก

อุปสรรคของการอ่าน

สำหรับอุปสรรคของการอ่าน กำธร สติกรกุล (อ้างในฉวีวรรณ บุญกาญจน์, 2525:48-51) ได้กล่าวว่า อุปสรรคของการอ่านจะมีมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ความยากง่ายในด้านการสื่อความหมายเรื่องราว (Readability) สิ่งนี้ขึ้นอยู่กับผู้เขียน ผู้เรียบเรียง หรือผู้ประพันธ์ว่าจะใช้ภาษายากง่าย หรือสละสลวยช่วยให้สนใจในการอ่านได้มากน้อยเพียงใด
2. ความยากง่ายในรูปตัวหนังสือ และความถูกต้องชัดเจน ได้แก่
  - 2.1 ลักษณะรูปแบบของตัวหนังสือตัวหนังสือ ต้องมีส่วนสูงส่วนตรง สัดส่วนสมดุล (Balance) กันในความรู้สึกของผู้อ่าน
  - 2.2 แบบโครงสร้างตัวหนังสือที่เอามาผสมกันเป็นคำ เป็นบรรทัดหรือเป็นหน้า ต้องมีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง ทำให้อ่านง่าย อยู่ในพวกเดียวกัน หรือคล้ายไปทางเดียวกัน
  - 2.3 ลักษณะการเอาตัวหนังสือมาเรียงเป็นบรรทัด จะต้องกะให้ได้ช่วงบรรทัดที่พอดีไม่ยาวเกินไป แต่ละบรรทัดไม่ควรชิดกันเกินไป
3. การออกแบบและการวางหน้า การจัดพิมพ์หนังสือจะต้องเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านให้หยิบขึ้นมาอ่าน อ่านแล้วจะอ่านนาน อ่านทุกหน้า ทุกบรรทัดติดต่อกันไป ตัวหนังสือต้องอ่านง่าย อ่านสะดวก มีความถูกต้องชัดเจนสูง

4. รูปร่างของหนังสือ โดยทั่วไปมี 2 แบบ คือ ถ้าหากเกิดเปิดหน้าโดยจับด้านยาวของเล่มเปิดออก เรียกว่าหนังสือแบบ Upright และแบบเปิดหน้าโดยจับด้านกว้างของเล่มเรียกว่าหนังสือแบบ Uplong โดยมีความเหมาะสมคู่กันในความรู้สึกของเรา

5. สีที่ใช้พิมพ์หนังสือและภาพ จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากกว่า นานกว่า ทำให้เกิดความเข้าใจและจำได้มากกว่าภาพขาวดำ และช่วยให้เกิดความประทับใจ เนื่องจากสีทำให้เกิดภาพเหมือนจริง ก่อให้เกิดอารมณ์ต่างๆ ได้ตามที่ผู้ใช้ต้องการ

6. ภาพที่นำมาใช้มีจุดประสงค์ 2 ประการ คือ

6.1 ใช้เรียกร้องความสนใจจากผู้อ่าน

6.2 เพื่ออธิบายเรื่องราว เพราะความคิดบางอย่างไม่สามารถอธิบายเป็นตัวอักษรได้ ต้องใช้ภาพประกอบ

7. ตัวหนังสือในส่วนที่เป็นชื่อเรื่อง หัวเรื่อง จะต้องสะดุดตาและตัวหนังสือที่ถ่ายทอดความคิดไปยังผู้อ่านได้ดี ต้องเลือกตัวหนังสือที่อ่านได้ง่ายมีความถูกต้องชัดเจน

เอดการ์ เดล (Edgar Dale, 1969 อ้างใน ศิริใจ นิพิทิตา, 2538: 18-19)) ได้จัดเรียงลำดับการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ได้เป็นลักษณะรูปกรวยคว่ำเรียกว่า “กรวยประสบการณ์” (Cone of experience) โดยแบ่งประเภทสื่อที่ให้ความรู้ โดยเรียงตามประสบการณ์โดยเริ่มจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุดอยู่ฐานกรวย แล้วให้ประสบการณ์ที่ค่อยๆ เป็นนามธรรมมากขึ้น อยู่ในลำดับถัดไป จนถึงประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมที่สุด ซึ่งจะอยู่ที่ยอดกรวยสมมติพอดี ดังแผนภาพสื่อการสอนทั้ง 11 ประเภท ตามลำดับ(แผนภูมิที่ 4) การจัดลำดับแบบนี้ไม่ใช่ว่าควรจะใช้ได้ทุกอย่าง โดยเริ่มจากขั้นแรกไปหาขั้นสุดท้าย แต่จะใช้ขั้นไหนก็ได้สุดแล้วแต่กลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้ดีที่สุดบางครั้งอาจจะต้องใช้สื่อหลายๆอย่างที่สุดคล้องและเกี่ยวพันกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 4 : กรวยประสบการณ์ (Cone of experience)

ชม ภูมิภาค (2523:28) ได้กล่าวว่า การรับรู้ของบุคคลต่อเรื่องราว เหตุการณ์ สภาวะแวดล้อมต่างๆ นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

1. ลักษณะของสิ่งเร้าก่อให้เกิดการรับรู้ของบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น สิ่งเร้าที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นบ่อย จะกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ได้ดีและรวดเร็วมาก

2. ปัจจัยเกี่ยวกับผู้รับรู้ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

2.1 ด้านกายภาพ เช่น สมรรถภาพของอวัยวะรับสัมผัส หู ตา จมูก

2.2 ด้านจิตวิทยา การรับรู้เป็นสิ่งที่เลือกสรรแล้ว เลือกที่จะรับสัมผัส เลือกเฉพาะที่ต้องการและแปลความให้เข้ากับตนเอง โดยมีอิทธิพลจากความรู้ ประสบการณ์เดิม ความต้องการที่จะรับรู้ ความสามารถในการตัดสินใจ ภาวะทางอารมณ์ ลักษณะทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยมรวมทั้งภาษาที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม (KAP)

โรเจอร์ (Rogers, 1978) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความคิด หรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาจะเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสาร จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร (Knowledge)
2. เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร (Attitude)
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสาร (Practice)

ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ของผู้รับสาร ที่อาจจะมีผลกระทบต่อสังคม โดยมีหลักการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ถ้ามีความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติก็จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการยอมรับปฏิบัติ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังนั้นการที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติก่อนโดยการให้ความรู้(อรุณ มะหณี ,2537:30-31)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารในฐานะตัวแปรต้นสามารถนำการพัฒนาไปสู่ชุมชนได้ โดยการศึกษาดังกล่าวถึงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสารว่าเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ เพราะอะไร นอกจากนี้ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ในลักษณะสายโซ่ที่เริ่มจากความรู้ไปสู่ทัศนคติและกลายเป็นพฤติกรรมต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร,2533)

ความรู้ (Knowledge) เป็นการรับรู้เบื้องต้นซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์ โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองจากสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ(ข้อมูล)กับสภาพจิตวิทยาด้วย เหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตามความรู้ก็อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้

Benjimin S. Bloom (อ้างในชิตาภา สุขพคำ,2536:31) ได้พูดถึงความรู้ว่า

1. ความรู้ทำให้ทราบถึงความสามารถในการจำ และการระลึกถึงเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่เคยพบมาแล้ว แบ่งออกเป็น

- 1.1 ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาโดยเฉพาะ
- 1.2 ความรู้เกี่ยวกับวิธีและการดำเนินการที่เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- 1.3 ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวความคิดและโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ ทำให้ทราบถึงความสามารถในการใช้สติปัญญา และทักษะเบื้องต้น แบ่งออกเป็น

- 2.1 การแปลความหมายคือการแปลจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งโดยรักษาความหมายได้ถูกต้อง
- 2.2 การตีความ หรือขยายจากเนื้อหาเดิมด้วยการสร้างขึ้นด้วยรูปแบบใหม่
- 2.3 การนำไปใช้
- 2.4 การวิเคราะห์
- 2.5 การสังเคราะห์
- 2.6 การประเมินค่า

ทัศนคติ (Attitude) เป็นความคิดความรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้างวัตถุหรือสิ่งแวดล้อม โดยทัศนคตินั้นมีรากฐานมากจากความเชื่อ ที่อาจสอดด้านพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และทัศนคติเป็นพรหมแดนเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับพฤติกรรม (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533)

ทัศนคติของบุคคลสามารถทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจกระทำได้โดยที่บุคคลได้รับข่าวสารต่างๆซึ่งข่าวสารนี้อาจจะมาจากบุคคลอื่น หรือมาจากอุปกรณ์ สื่อมวลชนต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของทัศนคติ ด้านความรู้ หรือการรับรู้ (Cognitive Component) เป็นที่เชื่อกันว่า ถ้าส่วนประกอบใดส่วนประกอบหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ส่วนประกอบด้านอื่นๆ จะมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ถ้าส่วนประกอบด้านอารมณ์ (Affective Component) เปลี่ยนแปลงส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) ก็จะเปลี่ยนแปลงด้วย

Allport (อ้างในชิตาภา สุขพลา, 2536:32) กล่าวว่าทัศนคติ หมายถึงสภาวะความพร้อมทางจิต ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้ จะเป็นสิ่งแรกที่กำหนดทิศทางของปฏิบัติการของบุคคลที่จะมีต่อบุคคล สิ่งของ หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปแล้ว ทัศนคติ ก็คือความรู้สึก ความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตนของบุคคล

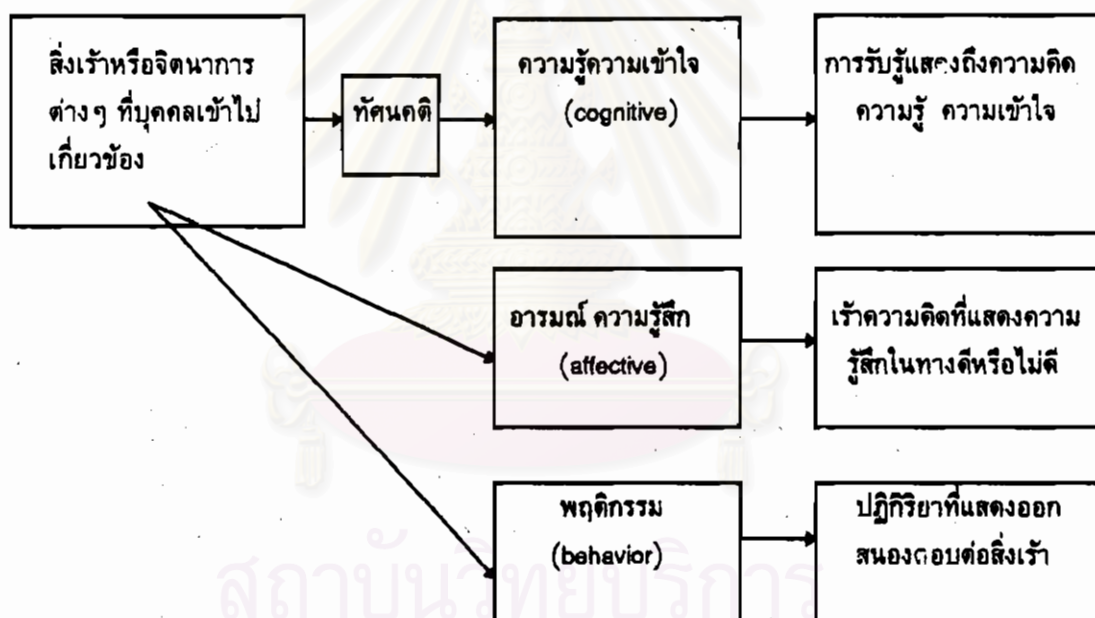
ทัศนคติอาจแบ่งได้ 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ

1. ทัศนคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจอันกว้างขวาง ซึ่งเป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคลนั้น เป็นพฤติกรรม บุคลิกภาพอย่างกว้างๆ เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งครัดในระเบียบประเพณี เป็นต้น

2. ทัศนคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุสิ่งของ บุคคลอื่น สถานการณ์อื่น และสิ่งอื่นๆ เป็นอย่างไร ทัศนคติในวงแคบเช่นนี้มักแสดงออกในลักษณะที่ว่าชอบหรือไม่ชอบ ถ้าชอบหรือเห็นว่าดีก็จะเรียกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ถ้าไม่ชอบหรือไม่เห็นด้วย ก็เรียกว่า มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นหรือต่อบุคคลนั้น

ส่วนประกอบของทัศนคติ

แผนภูมิที่ 5 : แบบจำลองส่วนประกอบของทัศนคติ

ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ จากแหล่งต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experience) เมื่อบุคคลมีประสบการณ์เฉพาะอย่างต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางที่ดีหรือไม่ดี จะทำให้เขาเกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้น ตามทิศทางที่เคยมีประสบการณ์มา

2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคล (Communication) การได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น จะทำให้เกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารต่างๆ จากผู้อื่นได้

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) การเลียนแบบผู้อื่นทำให้เกิดทัศนคติขึ้นได้ โดยขั้นแรกเมื่อมีเหตุการณ์บางอย่าง บุคคลจะสังเกตว่าบุคคลอื่นปฏิบัติอย่างไรขั้นต่อไปบุคคลนั้นจะแปลความหมายของการปฏิบัตินั้นในรูปของทัศนคติ

4. ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) ทัศนคติหลายอย่างของบุคคลเกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน หรือหน่วยงาน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาที่มาของทัศนคติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงทำให้มนุษย์เกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ก็คือ การติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้เพราะไม่ว่าทัศนคติจะเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สิ่งที่เป็นแบบอย่างหรือความเกี่ยวข้องกับสถาบัน ก็มักจะมีการสื่อสารแทรกอยู่เสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าการติดต่อสื่อสารเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่มีผลทำให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารระหว่างบุคคล

พฤติกรรม (Practice) การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆของคนเราจะเป็นการแสดงออกของบุคคลผู้นั้น ที่มีพื้นฐานมาจากความรู้และทัศนคติของตนเอง การที่บุคคลมีพฤติกรรมแตกต่างกัน ก็เนื่องจากมีความรู้และทัศนคติที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างของความรู้และทัศนคติ อาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ความแตกต่างในเรื่องการเปิดรับสื่อการแปลความหมายของสารที่ตนเองได้รับ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดประสบการณ์สั่งสมที่แตกต่างกัน อันมีผลกระจายต่อพฤติกรรมของบุคคล

ช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการยอมรับปฏิบัติ

โรเจอร์ (Rogers 1971 : 288-289) เรียกว่าช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการยอมรับปฏิบัติ หรือ KAP-gap และได้อธิบายว่าทัศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือเมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติ ในทางบวกต่อสิ่งที่เผยแพร่แล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติอาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่เมื่อบุคคลมีทัศนคติอย่างไรแล้ว จะมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตามทัศนคติของตนก็ตาม แต่พฤติกรรมเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะในบางกรณีอาจเกิด KAP-gap ขึ้นได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ ในกรณีทั่วไปเมื่อบุคคลมีความรู้ ทัศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้และทัศนคติที่มีอยู่นั้น คือ K (Knowledge) A (Attitude) P (Practice) จะเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกันหรือสัมพันธ์กัน แต่จะไม่เกิดเสมอไปในทุกกรณีไป

ในการปิดช่องว่างของความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติ KAP-gap นี้โรเจอร์ (Rogers 1983 : 289-290) ได้เสนอวิธีแก้ไข 4 วิธีการ คือ

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ให้มากขึ้นกล่าวคือ ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจอย่างแท้จริงถึงวิธีการใช้ หรือการปฏิบัติต่อสิ่งที่เผยแพร่ให้
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งสามารถทำได้โดยใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้าไปติดต่อกับสมาชิกที่ต้องการรับนวัตกรรม โดยใช้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด
3. โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม หรือยอมรับปฏิบัติเพื่อเป็นการจูงใจแก่สมาชิกอื่น ๆ ที่ยังไม่ยอมรับ
4. การใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจโดยวิธีการใช้สื่อบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมผู้นำทางความคิดเข้าไปติดต่อกับสมาชิกหรือกลุ่มเพื่อนฝูง เพื่อโน้มน้าวใจสมาชิก ให้เกิดการยอมรับปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์

ศูนย์วิจัยและพัฒนา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลและสมาคมเร่งรัดพัฒนาคุณภาพชีวิต(อ่างในกมลณัฐ พลวัน,2534:22) ได้ร่วมจัดนิทรรศการและกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์ที่เมืองพัทยาเมื่อวันที่ 6 - 7 กันยายน 2528 และได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจในกิจกรรมครั้งนี้ เพื่อสำรวจถึงความเข้าใจและความตื่นตัวในการป้องกันโรคเอดส์ ของผู้ประกอบการอาชีพพิเศษทั้งชายและหญิงจำนวน 88 ราย พบว่าผู้ประกอบการให้บริการเป็นจำนวนมาก มีความรู้ความเข้าใจต่อโรคเอดส์ยังไม่ถูกต้องและยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคนี้ทั้งๆ ที่พวกตนมีอาชีพที่เสี่ยงต่อการติดโรคนี้ ส่วนใหญ่ที่ผู้ประกอบการดังกล่าวนี้ มีความรู้สึกกลัวว่าตนจะเป็นโรคเอดส์ แต่ด้วยความจำเป็นบีบบังคับ จึงทำให้ยังคงต้องประกอบการอาชีพที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคเอดส์ อยู่เหมือนเดิม ผู้เป็นตัวอย่างมีความพอใจและเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของโรคนี้

ศิริสุข อัมสุตใจ (อ่างในจิราภรณ์ อินพรหม,2531:10) ได้ศึกษา “ความรู้เรื่องโรค เอดส์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชลบุรี” เพื่อทราบความรู้เรื่องโรคเอดส์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชลบุรี และศึกษาเปรียบเทียบความรู้เรื่องโรคเอดส์ระหว่างกลุ่มนักเรียน พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ยังอยู่ในเกณฑ์ยังไม่พอใช้ให้นักเรียนที่มีเพศ

ต่างกัน มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ไม่แตกต่างกันนักเรียนที่อยู่ในเขตเมืองพัทยากับนักเรียนที่อยู่นอกเขตเมืองพัทยา มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ไม่แตกต่างกันนักเรียนที่มีพฤติกรรมสำส่อนทางเพศกับนักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสำส่อนทางเพศ มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับความรู้เรื่องโรคเอดส์จากสื่อต่างกัน และนักเรียนที่ได้รับค่าใช้จ่ายจากผู้ปกครองต่อเดือนต่างกัน มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความรู้เรื่องโรคเอดส์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุพัทธ์ วาณิชเสนี และ ขจิต ชูปัญญา (2532) ศึกษาจากนักเรียนชายในเขตกรุงเทพฯ ชั้น ม.4-ม.6 จำนวน 285 ราย เรื่อง “ทัศนคติ และความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ในกลุ่มวัยรุ่น” ซึ่งส่วนใหญ่อายุ 16-17 ปี คิดเป็นร้อยละ 64.55 และส่วนใหญ่มีความรู้และทัศนคติในเรื่องที่เกี่ยวกับโรคเอดส์เป็นคนกลุ่มใดและใครบ้างที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ ส่วนใหญ่ตอบโสเภณีรองลงมาพวกรักร่วมเพศ และคนติดยาเสพติด ส่วนความรู้ในการติดต่อโดยยุงกัดนั้น ร้อยละ 38.60 ตอบว่าได้ร้อยละ 61.94 ตอบว่าไม่ได้ ผลการศึกษาที่สำคัญคือ เด็กมัธยมปลายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างยังไม่เคยมีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 67.3 ด้วยเหตุนี้จึงคิดว่าตนเองไม่เสี่ยง และเสี่ยงน้อยต่อการติดเชื้อถึงร้อยละ 82 ที่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้วเคยใช้ถุงยางอนามัยเพียงครั้งเดียว แต่อัตราการใช้ทุกครั้งถึงร้อยละ 27 ซึ่งยังสูงกว่าการใช้ถุงยางของประชาชนทุกอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ติดยาเสพติด

วรรณิกา เรืองสัจ (2533) ได้วิจัยเรื่อง “ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ของเยาวชนไทยอายุ 15-24 ปี” พบว่า เพศ มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการติดต่อ การป้องกัน และดัชนีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับอาการโรคเอดส์ และอายุไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับอาการ การติดต่อ การป้องกัน และดัชนีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ในขณะที่เขตที่อยู่อาศัยและการพูดคุยเกี่ยวกับโรคเอดส์กับเพื่อน สถานภาพของการทำงาน ทัศนคติต่อการที่คนหนุ่มสาวควรมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิด และประสบการณ์การดูวิดีโอโป๊ และอ่านหนังสือโป๊ มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับอาการ การติดต่อการป้องกัน และดัชนีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์

ศิริวรรณ หาญวีรกุล (2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล” และเปรียบเทียบความแตกต่างของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลตามตัวแปรเพศ พบว่า นักศึกษา

มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ อยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษาชายและนักศึกษานหญิงมีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.05 โดยนักศึกษาชาย ในด้านทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในระดับดี นักศึกษาชายกับนักศึกษานหญิงมีทัศนคติไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในระดับดี

อัญชลี สิงหสุต (2534) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติกับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อเอดส์ ของนักเรียนระดับอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ความรู้เรื่องโรคเอดส์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเจตคติต่อโรคเอดส์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ความรู้เรื่องโรคเอดส์และเจตคติต่อโรคเอดส์ ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ และไม่สามารรถทำนายพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ได้

จิราภรณ์ อินพรหม (2535) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับโรคเอดส์ของผู้บริหารสถานศึกษา” จำนวน 400 คน และครูอนามัยโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 400 คน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเขตการศึกษา 8 ผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้อยู่ในระดับสูงและครูอนามัยโรงเรียน มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในระดับสูง ทั้งผู้บริหารและครูอนามัยโรงเรียน มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 โดยครูอนามัยโรงเรียนมีความรู้ดีกว่าผู้บริหารโรงเรียน

กมลณัฐรี พลวัน (2535) ทำการวิจัยเรื่อง “การเปิดรับสื่อมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสถาบัน ศึกษาของรัฐเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” โดยขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีจำนวน 400 คน และผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในสถาบันศึกษาสายสามัญมีความรู้เรื่องโรคเอดส์ มากกว่านักเรียนในสถาบันศึกษาสายอาชีพ นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนในสถานศึกษาสายอาชีพ มีการเปิดรับสื่อมวลชนเกี่ยวกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ มากกว่านักเรียนในสถานศึกษาสายสามัญและนักเรียนในสถานศึกษาสายอาชีพ มีการสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ มากกว่านักเรียนในสถาบันศึกษาสายสามัญ

สุวรรณ โปษศิริ (2535) เรื่อง การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ ของผู้ปกครองนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ กล่าวคือ ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาสูง ก็จะมีความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ในระดับสูงเช่นกัน

สมทรง ชีรกุลพิศาล (2536) ทำวิจัยเรื่อง “ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของผู้มารับบริการ ณ คลินิกนิรนาม สภากาชาดไทย” พบว่า ผู้มารับบริการมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ อยู่ในระดับปานกลาง และมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 โดยเพศชายมีความรู้ดีกว่าเพศหญิง เพศชายในระดับอุดมศึกษามีความรู้ดีกว่าระดับมัธยมศึกษา เพศชายในระดับมัศึกษามีความรู้ดีกว่าระดับประถมศึกษาเพศหญิงในระดับอุดมศึกษา และระดับมัศึกษามีความรู้ดีกว่าระดับประถมศึกษา

พรทิพย์ ภิญญา (2537) ศึกษาเรื่อง “ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนรัฐบาล กรุงเทพมหานคร” พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 นักเรียนที่บิดามารดามีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา กับนักเรียนที่บิดามารดามีระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05 โดยนักเรียนที่บิดามารดามีระดับการศึกษาตั้งแต่มัธยมขึ้นไป มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ดีกว่านักเรียนที่บิดามารดามีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

ไพรัช,เดสมอนด์ และ กุลลดา (อ้างในพรทิพย์ ภิญญา,2536:12) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความเข้าใจและความไม่เข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียนมัธยมศึกษา” (High school student perceptions and misperceptions of AIDS) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึง ความรู้ ความเชื่อ และแหล่งข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียน จากนักเรียนจำนวน 250 คน เป็นนักเรียนชาย 118 คน นักเรียนหญิง 132 คน นักเรียนมีอายุระหว่าง 16-19 ปี พบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ค่อนข้างจำกัด

นักเรียนชาย มีความรู้เรื่องโรคเอดส์มากกว่านักเรียนหญิง แต่นักเรียนส่วนใหญ่ไม่รู้ลึกวิถกกังวลเกี่ยวกับโรคเอดส์ แหล่งข้อมูลข่าวสารที่นักเรียนได้รับเกี่ยวกับโรคเอดส์คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และวารสาร ส่วนโรงเรียนเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโรคเอดส์น้อยที่สุด

อดัมชัค และมบิสโว (Adamchak and Mbizvo, 1990) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทัศนคติ การปฏิบัติ และโรคเอดส์ของชายชาวซิมบาบเว” (Male knowledge: KAP and AIDS in Zimbabwe) โดยการสุ่มตัวอย่างชายชาวซิมบาบเวที่สมรสแล้ว 711 คน ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 89.7 เคยได้ยินเรื่องโรคเอดส์ โดยร้อยละ 42 ระบุว่า การมีเพศสัมพันธ์กับผู้ติดเชื้อเอดส์ เป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้ติดเชื้อเอดส์ ร้อยละ 23.5 ไม่ทราบวิธีติดต่อที่ถูกต้อง และร้อยละ 12 ระบุว่า ไม่ทราบว่าเอดส์ติดต่อได้อย่างไร นอกจากนี้พบว่ากลุ่มที่มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ดีที่สุด คือ กลุ่มเยาวชนและวัยกลางคนที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา และอาศัยอยู่ในเมือง พบว่ามีความแตกต่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติ คือ มีความรู้อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง แต่ก็ยังมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงอยู่ คือ มีการใช้ถุงยางอนามัยกับหญิงขายบริการทางเพศ เพียงร้อยละ 44.5 เท่านั้น

อะคอสตา (Acosta, 1991) ได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับความเหมาะสมของหัวข้อการศึกษาเรื่องโรคเอดส์สำหรับนักเรียนระดับ 8 ของผู้ปกครองนักเรียน (Parent s' perceptions of the appropriateness of AIDS education topics for their eight school children) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้ปกครอง เกี่ยวกับข้อมูลการศึกษาเรื่องโรคเอดส์สำหรับนักเรียนระดับ 8 การรับรู้ของผู้ปกครองนั้นสรุปได้จากการตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามได้ถูกจัดส่งไปทางไปรษณีย์ส่งไปยังผู้ปกครองนักเรียนระดับ 8 จำนวน 148 คน พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเห็นด้วยเกือบทุกข้อ และผู้ปกครองจำนวนมากสนับสนุนหัวข้อการศึกษาเรื่องโรคเอดส์มากกว่าที่เคยให้กับเรื่องเพศศึกษาเมื่อก่อนหน้านี้

ซีเกล และคณะ (Siegal and other, 1991) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตเมือง” (AIDS knowledge attitude , and behavior among inner city , junior high school students) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ระดับ ในเขตเมือง จำนวน 1,967 คน อายุเฉลี่ย 11-16 ปี ร้อยละ 48.0 เป็นชาย มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์มากกว่าชาวเอเชีย ลาติน และชาวมิซวาว เด็กนักเรียน ส่วนใหญ่ต้องการได้รับการสอนเกี่ยวกับโรคเอดส์ในโรงเรียน ซึ่งนักเรียนยังมีความเชื่อผิด ๆ เกี่ยวกับสาเหตุและการติดต่อ

ของโรคเอดส์ โดยเชื่อว่านักเรียนที่เป็นโรคเอดส์ไม่ควรเรียนร่วมโรงเรียนเดียวกันกับนักเรียนปกติ นักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านเพศสัมพันธ์มีเหล่า และใช้ยาเสพติด ผลจากรายงานพบว่าผู้ชายมีความเสี่ยงสูงมากกว่าผู้หญิงด้านเพศสัมพันธ์มีความเชื่อว่าควรใส่ถุงยางอนามัย ทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์เพื่อป้องกันโรคเอดส์ แสดงให้เห็นว่าควรมีการให้ความรู้ในเรื่องอันตราย และพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์แก่นักเรียน

โรเทอร์เรม-บอร์ส และ คูปแมน (อ้างในสมทรง ธีรกุลพิศาล, 2536:13) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศเกี่ยวกับโรคเอดส์ของเด็กจรจัด” (Sexual risk behaviors AIDS knowledge and beliefs about AIDS among runaways) ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 65 ของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีเพศสัมพันธ์แล้วโดยเฉลี่ยเพศชายมีคู่นอน 2.7 คน เพศหญิงมีคู่นอน 1.3 คน มีร้อยละ 18 ที่ใช้ถุงยางอนามัย ด้านความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูงและมีการป้องกันโรคเอดส์ค่อนข้างดี โดยการใส่ถุงยางอนามัย

ชอร์ (Shaw, 1992) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การวัดความรู้ ทักษะคตินักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเซเวนเดย์แอดเวนทิสต์ ในเรื่องโรคเอดส์” (The measurement of knowledge and attitude levels of Seventh-day Adventist high school students regarding acquired immunodeficiency syndrome) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความรู้ทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ของนักเรียน จากโรงเรียนมัธยมเซเวนเดย์ แอดเวนทิสต์ จาก 3 แห่ง คือฮาวาย อลาสกา และแคนาดา กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียน จำนวน 387 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้ เกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้ไม่แตกต่างกันด้านทัศนคติพบว่า นักเรียนมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนมีทัศนคติแตกต่างกันโดยนักเรียนหญิงมีทัศนคติดีกว่านักเรียนชาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 : แนวคิดเกี่ยวกับการ์ตูน

ความหมายของการ์ตูน

คำว่า “การ์ตูน” (Cartoon) ในภาษาไทยนั้นเป็นคำที่มาจากภาษาต่างประเทศ ต้นกำเนิดประวัติความเป็นมา ความหมายดั้งเดิมและลักษณะที่ผันแปรไปตามยุคสมัยต่างๆ ล้วนแล้วแต่อุบัติขึ้นในกลุ่มประเทศแถบซีกตะวันตกและอเมริกาแทบทั้งสิ้น ดังนั้นในการให้ความหมายหรือให้คำนิยามของคำว่า การ์ตูน จึงขอยกอ้างอิงข้อความจากแหล่งอ้างอิงต่างๆ เช่น Webster’s New Twentieth Century Dictionary , Encyclopedia Britanica และ Encyclopedia Americana สรุปความหมายไว้ว่า “การ์ตูน” มาจากคำว่า “Cartoon” ซึ่งต้นกำเนิดมาจากภาษาลาตินว่า “Charta” และแตกแขนงออกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Carton” และภาษาอิตาเลียนว่า “Cartone” หมายถึงภาพวาดบนกระดาษแข็งที่เป็นภาพล้อเลียน วาดอยู่ในกรอบแสดงเหตุการณ์ที่เข้าใจง่ายชัดเจนมีคำบรรยายสั้นๆ ส่วนใหญ่ภาพจะแสดงความคิดเสียดสี เปรียบเปรย ล้อเลียน อากัปกริยาบางอย่างของบุคคลหรือเหตุการณ์ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกขำขันและดูมีชีวิตชีวาน่าสนใจ (จินตนา ไบกาชูยี, 2534:57)

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การ์ตูน” คนโดยทั่วไปโดยเฉพาะคนไทยส่วนมากมักจะเข้าใจว่ามีเพียงคำเดียวแต่อันที่จริงคำว่า “Cartoon” ที่เรากล่าวทับศัพท์กันว่า “การ์ตูน” นั้นมิได้มีแต่เพียงคำเดียวคำศัพท์ที่อยู่ในจำพวก “Cartoon” นั้นมีอยู่อีก 2 คำ คือ “Caricature” และคำว่า “Comics” ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

Caricature กับ Cartoon

Caricature คล้ายคลึงกันกับ Cartoon คือเป็นภาพล้อบุคคลหรือวัตถุที่ทำให้เห็นขบขัน โดยเปลี่ยนแปลงลักษณะบางอย่างให้เกิดความเป็นจริงไป

Caricature ผิดกับ Cartoon ในจุดสำคัญอย่างหนึ่ง Caricature เป็นการเขียนภาพล้อลักษณะท่าทางหรือใบหน้าของบุคคลเท่านั้น มิได้มีความประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลเป็นจุดสำคัญ ส่วน Cartoon เป็นภาพล้อซึ่งมีจุดประสงค์สำคัญที่จะแสดงให้เห็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ใช่แต่จะเขียนภาพให้คล้ายบุคคลหรือวัตถุเท่านั้น

Comics กับ Cartoon

กล่าวได้ว่า Comics หรือ Comics Books เป็นสาขาหนึ่งของ Cartoon คำว่า Comics กับ Cartoon จึงอาจมีส่วนคล้ายกันมากกว่าคำว่า Caricature กับ Cartoon แต่อย่างไรก็ดีหนังสือการ์ตูน (Comics Books) เป็นการเล่าเรื่องด้วยภาพ แสดงจินตนาการ และความรู้สึกตลกขบขันของผู้เขียนด้วยเจตนาบริสุทธิ์ มิได้แอบแฝงความรู้สึกเยาะเย้ยบุคคล หรือการกระทำของ บุคคลทางการเมือง ซึ่งเป็นลักษณะอันแท้จริงของ Cartoon

ดังนั้นคำว่า “การ์ตูน” (Cartoon) อาจสรุปได้ความว่า “ภาพวาดในลักษณะง่ายๆ บิดเบื้อยโย้เย้ ในลักษณะไม่เหมือนภาพในโลกแห่งความจริง ซึ่งเป็นรูปลักษณะที่เลียนแบบธรรมชาติ เรขาคณิต หรือรูปร่างอิสระ ที่ลดทอนรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออกไป โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อความหมายแทนตัวหนังสือ เป็นผู้แสดงแทนในการพูดหรือการแสดงออกต่างๆ ทั้งเป็นภาพประกอบ ตกแต่งมุ่งให้เกิดความสวยงาม น่าขัน ล้อเลียน เสียดสีในทางการเมือง สังคม และใช้เป็นสื่อในการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ประกอบการเล่าเรื่องในทางบันเทิงคดี และสารคดี” (พิมล ภาพสิทธิ์, 2535:17)

สำหรับ “หนังสือการ์ตูน” (Comics Books) จัดเป็นสื่อเพื่อความบันเทิงอีกประเภทหนึ่งที่แตกต่างจากหนังสืออื่นๆ ตามลักษณะการเขียนหรือการถ่ายทอดคือแทนที่จะเขียนเป็นตัวหนังสือเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ กลับใช้ภาพวาดการ์ตูนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเรื่องราว อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญเพียงภาพวาดอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะอธิบายเรื่องราวที่ชัดเจนได้ดังนั้นจึงต้องมีตัวหนังสือประกอบการ์ตูนด้วย ซึ่งส่วนมากมักจะเขียนเป็นบทสนทนา หรือเป็นการบรรยายเรื่องราวประกอบกับภาพวาด

ประเภทของการ์ตูน

ในเรื่องนี้ สังเขต นาคไพจิตร(2530:44-57)ได้แบ่งการ์ตูนออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. แบ่งตามลักษณะรูปแบบ ได้แก่

1.1 รูปแบบเพื่อความบันเทิงทั่วไปเช่นเรื่องตลกขบขัน เรื่องผจญภัย เรื่องนักศึกษา เรื่องอิงวิทยาศาสตร์ เรื่องภายในครอบครัว เป็นต้น

1.2 รูปแบบเพื่อคุณค่าทางการศึกษาเช่นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองวรรณคดี ประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ วิทยาการและอุตสาหกรรม และศาสนา เป็นต้น

2. แบ่งตามชนิดการแสดงออก

2.1 การ์ตูนบทบรรณาธิการและการ์ตูนการเมือง(Editorial and Political Cartoon) เป็นเรื่องราวที่มาจากสาระสำคัญของบทบรรณาธิการ หรือเหตุการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่าน เกิดความคิดเห็นใหม่ๆ อาจมีคำบรรยายหรือไม่ก็ได้

2.2 การ์ตูนสั้นๆเป็นตอน (Strip) มีลักษณะเป็นการ์ตูนที่ผู้วาดกำหนดบุคลิกให้อาจเป็นการ์ตูนประเภทวันต่อวันหรือวันเดียวจบ คำพูดของตัวการ์ตูนจะอยู่ในวงที่เรียกว่า "บอลลูน" (Balloon) ข้างๆหัวตัวที่พูด

2.3 การ์ตูนเข้าชั้นรูปเดียวจบ (Gag Cartoon) เน้นความตลกขบขันเป็นหลัก มีช่องเดียว พร้อมคำอธิบายสั้นๆ หรืออาจไม่มีคำอธิบายเลย ปล่อยให้ผู้อ่านตีความหมายจากรูปเอง

2.4 การ์ตูนเข้าชั้นหลายช่องจบในหน้าเดียว

2.5 การ์ตูนเรื่องยาว(Comics and Serial Cartoon) เป็นการ์ตูนเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันไป อาจพิมพ์เป็นเล่มต่างหากหรือตีพิมพ์ในนิตยสาร หนังสือพิมพ์

2.6 การ์ตูนโฆษณา (Commercial Cartoon)

2.7 การ์ตูนเคลื่อนไหวหรือภาพยนตร์การ์ตูน (Animation Cartoon)

2.8 การ์ตูนล้อเลียนบุคคล (Critical Cartoon)

2.9 การ์ตูนประกอบเรื่อง (Illustrated Cartoon) เป็นภาพที่ไม่ค่อยมีเรื่องราวในตัวเอง ส่วนใหญ่ทำหน้าที่ประกอบกับข้อเขียนอื่นๆ

2.10 การ์ตูนประกอบการศึกษา (Visual-Aid Cartoon)

2.11 การ์ตูนโทรทัศน์ (Television Cartoon)

2.12 การ์ตูนแบบ (Pattern Cartoon)

นอกจากการแบ่งประเภทของการ์ตูนตามลักษณะดังกล่าวแล้ว สวัสดิ์ เรื่องพิเศษ (2520: 2-3) ยังได้แบ่งประเภทของการ์ตูนออกตามวัยของผู้อ่านได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. หนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กเล็ก เป็นภาพง่ายๆ เนื้อเรื่องง่ายๆ คำบรรยายภาพหรือคำพูดของตัวละครใช้ถ้อยคำและคำศัพท์ที่เด็กเล็ก ซึ่งยังอ่านหนังสือไม่คล่องจะสามารถอ่านเข้าใจ

ใจได้ เพราะมีภาพเป็นตัวเร้าความสนใจ ภาพเป็น “ข้อความ” ที่อ่าน เพราะสำหรับเด็กเล็ก เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยภาพเป็นส่วนใหญ่ แม้เด็กเล็กที่ยังอ่านหนังสือไม่ได้ แต่ก็ดูภาพที่มีรายละเอียดไม่มากได้ออกแล้ว ถ้าผู้อ่านข้อความหรือเล่าเรื่องให้เด็กฟังโดยเด็กดูภาพไปด้วย เด็กจะเกิดความสุขและจำภาพจำเรื่องได้ในเวลาอันสั้น

2. หนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กโต ลักษณะภาพยังคงเป็นแบบเดียวกันกับของเด็กเล็ก แต่เนื้อหายากขึ้น มีเนื้อหามากขึ้น เน้นเรื่องเป็นเรื่องโลดโผนผจญภัย และสิ่งไกลตัวมากขึ้นสำหรับเด็กชาย

3. หนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่ เนื้อหาและแนวคิดเป็นเรื่องยากขึ้น ไกลตัวมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นนวนิยายวิทยาศาสตร์เรื่องผจญภัย สงคราม หรือเรื่องลึกลับ สำหรับผู้อ่านที่เป็นชาย และเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวสำหรับผู้อ่านที่เป็นหญิง

รูปแบบของการ์ตูน

โดยทั่วไปแล้วไม่ว่าจะเป็นการ์ตูนรูปแบบใดก็ตามจะพบว่ามีอยู่ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ (เชียรศรี วิวิธศิริ, 2530)

1. การ์ตูนแบบโครงร่าง (Outline Type) เป็นการวาดภาพลายเส้นขาวดำต่างๆ มีลักษณะสัดส่วนที่ผิดไปจากของจริงเพื่อแสดงลักษณะท่าทางต่างๆ และใช้ประกอบคำอธิบายมากกว่าจะให้ความหมายแสดงอารมณ์หรือเรื่องราว

2. การ์ตูนแบบเลียนของจริง (Realistic Type) เป็นการเขียนภาพให้มีลักษณะใกล้เคียงความเป็นธรรมชาติ ทั้งในเรื่องสัดส่วนรูปร่าง และลักษณะต่างๆ ท่าทางและสภาพแวดล้อมใกล้เคียงความเป็นจริงมาก แต่ไม่ถึงกับเหมือนจริง เน้นความหมายและอารมณ์ โดยไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายมากมาย

3. การ์ตูนแบบล้อของจริง (Cartoon Type) เป็นภาพที่เขียนบิดเบือนไปจากความเป็นจริง มักเน้นเฉพาะลักษณะเด่นๆหรือที่สำคัญ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการล้อเลียนและเกิดอารมณ์ขัน

จิตวิทยาเกี่ยวกับหนังสือการ์ตูน

นักจิตวิทยาและผู้ชำนาญโรคทางจิตหลายคนได้ฟังเสียงถึงเหตุผลที่ทำให้การ์ตูน พุ่งขึ้นสู่ความนิยมของประชาชนอย่างรวดเร็ว ดอกเตอร์ลูทเลทตา เบนเนอ (Dr.Lauretra Bender) (อ้างในสารคดีรติณ ฅ พัทลุง,2520:18-19) ให้ความเห็นว่าหนังสือประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับความนึกคิดของผู้ใหญ่ที่มีต่อชนบธรรมเนียม และความเชื่อถือของชาวบ้าน นิยายอกินหารของผู้วิเศษ เทพนิยาย การแสดงหุ่น ฯลฯ

หนังสือการ์ตูน (Comics Books) คล้ายคลึงกับชนบธรรมเนียมของชุมชน เนื่องจากการ์ตูนเจริญงอกงามขึ้นมาจากสังคมโดยปราศจากความจงใจหรือความตั้งใจ ฉะนั้นหนังสือการ์ตูนจึงมักจะเป็นสื่อสะท้อนให้เห็นสภาพจิตใจสภาพสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ หนังสือการ์ตูนจึงเป็นสิ่งผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ของคนได้ทางหนึ่ง

ในการอ่านหนังสือการ์ตูน ผู้อ่านมักสำคัญตัวว่าเป็นพระเอก นางเอกของเรื่อง ผู้มีความสามารถต่อสู้กับอุปสรรค ความบีบบังคับต่างๆ ตลอดจนความก้าวร้าวของมนุษย์ ซึ่งคุณคามาอยู่ทุกขณะ ความรู้สึกเช่นนี้หนังสือการ์ตูนสร้างให้มีขึ้นในจิตใจผู้อ่านได้อย่างง่ายดาย อิทธิพลของหนังสือการ์ตูนสามารถทำให้เด็กที่อ่อนแอ ขลาดกลัว กลายเป็นผู้ที่เก่งกล้า ใจดี เพราะมักจะสำคัญตัวเองเป็นพระเอกในเรื่องนั้นจริงๆ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการ์ตูนมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อเด็กและผู้ใหญ่ ในการสร้างสรรค์อารมณ์ให้มีขึ้นได้ตามธรรมชาติ

เหตุผลอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความนิยมที่มีต่อหนังสือการ์ตูนคือ ผู้อ่านการ์ตูนเข้าใจเรื่องราวตลอดจนความหมายจากภาพมากกว่าคำบรรยาย ด้วยเหตุนี้ภาพจึงเป็นที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันเป็นสากลโดยเฉพาะเด็กก่อนเข้าวัยเรียนคนไม่รู้หนังสือและชาวต่างชาติต่างภาษา ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะสามารถเข้าใจความหมายและเรื่องราวของรูปภาพได้เช่นเดียวกับผู้ที่อ่านหนังสือออก กิริยาท่าทาง ตลอดจนสีสันต่างๆ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอารมณ์อ่อนไหวตามไปเป็นอันดับแรก ประกอบกับหนังสือการ์ตูนมีราคาจำหน่ายต่ำกว่า และมีจำนวนมากกว่า จึงทำให้เลือกอ่านได้สะดวก

ความสนใจในการอ่านการ์ตูนของเด็กและเยาวชน

ความสนใจในการอ่านของคนเรา มักจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ หลายประการ เช่น วัย เพศ อาชีพ แต่โดยส่วนใหญ่มักใช้วัยเป็นเกณฑ์ ปราวณี เชียงทอง (2536:78) กล่าวถึงความสนใจในการอ่านของเด็กวัยต่างๆ ไว้ดังนี้

1. เด็กเล็ก ส่วนใหญ่ชอบเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติสัตว์เครื่องยนต์ เพื่อน ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเรื่องที่สะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมใกล้ตัวเด็ก เด็กเล็กจะชอบเรื่องที่จบด้วยความสุขสมปรารถนา
2. เด็กวัย6-7ปี ต้องการความเป็นอิสระ ชอบเรื่องที่มีความเคลื่อนไหว เต็มไปด้วยการกระทำต่างๆ เรื่องตลกขบขัน มีความอยากรู้อยากเห็นความเป็นไปของโลก
3. เด็กวัย7-9 ปี ต้องการความรู้ความเข้าใจเรื่องต่างๆ มากขึ้น อยากรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชีวประวัติ สิ่งแปลกใหม่ เรื่องผจญภัย นิทานเรื่อตลกขบขัน
4. เด็กวัย9-11ปี ต้องการความรู้เกี่ยวกับเรื่องตนเองความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ต้องการความเข้าใจเรื่องเพศ และความเป็นไปของชีวิตครอบครัว
5. เด็กวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความสนใจในการอ่านมาก เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายเริ่มสนใจอ่านหนังสือตามความสนใจของแต่ละเพศซึ่งมีความแตกต่างกัน เด็กผู้ชายชอบเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย เรื่องลึกลับ ส่วนเด็กผู้หญิงชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้านสัตว์เลี้ยงเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ เรื่อง รักๆ ใคร่ๆ ที่สะท้อนอารมณ์ และเริ่มอ่านนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่ บางคนสนใจเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ บทละครและคำประพันธ์

ส่วนความสนใจในการอ่านหนังสือการ์ตูนนั้นกลุ่มผู้อ่านมีตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. เด็กก่อนวัยเรียน (3-5 ปี) เด็กกลุ่มนี้มักมีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ ภาพที่วาด ไม่จำเป็นต้องสวยงามมาก แต่ต้องวาดให้ดูเข้าใจง่ายอาจวาดภาพที่ไม่สมบูรณ์เพื่อผู้อ่านจะได้เสริมจินตนาการของตนเองบ้างก็ได้
2. กลุ่มเด็กในวัยเรียน (6-12ปี) กลุ่มนี้มีความสนใจในเรื่องการผจญภัย เนื้อเรื่องมีผู้แพ้ ผู้ชนะอย่างชัดเจน ผู้ชนะเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม ภาพมีการแสดงความเคลื่อนไหวละเอียดถี่ถ้วนเพิ่มขึ้น เป็นภาพ3 มิติ เนื้อเรื่องมีความยาวมากยิ่งขึ้น มีการให้ติดตามในตอนต่อไป

ซึ่งเด็กในวัยนี้จะรอติดตาม และสามารถเชื่อมโยงตอนที่อ่านไปแล้วกับตอนใหม่ได้โดยไม่ต้องอ่านบทบทวนใหม่

3. กลุ่มวัยรุ่น (13-19ปี) กลุ่มนี้ให้ความสนใจเรื่องความรัก เนื้อเรื่องมีผู้แพ้ผู้ชนะอย่างชัดเจนและเน้นในเชิงรักใคร่ ในกลุ่มนี้ให้ความสนใจในลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับสัตว์น้อยมาก วัยรุ่นชายจะชอบเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ซึ่งจะมีลักษณะใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น

4. กลุ่มผู้ใหญ่ (20ปีขึ้นไป) เป็นกลุ่มที่อ่านการ์ตูนเพื่อคลายความเครียด ในเชิงจิตวิทยาถือว่าเป็นการหลบหนีจากความเป็นจริงเข้าไปสู่โลกของความเพ้อฝัน ลักษณะเนื้อหา มีความหลากหลายมาก ขึ้นอยู่กับความชอบและจุดประสงค์ของการอ่านในขณะนั้นของแต่ละบุคคล

คุณประโยชน์และบทบาทของการ์ตูนในสังคมปัจจุบัน

เนื่องจากการ์ตูนมีลักษณะบางอย่างที่ไม่เหมือนกับสื่ออื่นๆ จึงทำให้การ์ตูนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม และมีการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม การ์ตูนมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในหลายลักษณะ พอจะสรุปได้ดังนี้

1. การ์ตูนเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้อ่านการ์ตูนสามารถใช้แสดงกิจกรรมท่าทางและอารมณ์ของสิ่งที่กล่าวถึง ประกอบการให้ความรู้ ทำให้เกิดความสนใจ ไม่น่าเบื่อเหมือนการอ่านหนังสือเพียงอย่างเดียว

2. การ์ตูนทำให้ผู้อ่านสนใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น ทำให้เนื้อหานั้นมีชีวิตชีวา ได้รับความสนใจของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจที่จะติดตามเนื้อหาอยู่ตลอดเวลา

3. การ์ตูนช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจง่ายขึ้น และจำได้นานและแม่นยำ

4. การ์ตูนช่วยทำให้ผู้อ่านอ่านสนุกสนานเพลิดเพลิน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

5. ส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน

6. การ์ตูนสามารถใช้เป็นสื่อให้ความรู้รายบุคคลได้ดี

จากคุณลักษณะของการ์ตูน ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดีนี้เอง ทำให้การ์ตูนถูกนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ แทบทุกวงการ เช่น ในประเทศญี่ปุ่น การ์ตูนไม่ใช่สื่อสิ่งพิมพ์ที่ไร้สาระแต่กลายเป็น “ศาสตร์” แขนงหนึ่งหรือ “สื่อมวลชน” ชนิดใหม่ล่าสุดที่สร้าง

“วัฒนธรรม” ใหม่ขึ้นในสังคมญี่ปุ่น วัฒนธรรมที่กระตุ้นให้คนในสังคม ตั้งแต่เล็กยันคนเฒ่าชรา กระตือรือร้นที่จะชวนช่วยหาความรู้ใส่ตัวด้วยการอ่านหนังสือ แม้จะเป็นหนังสือการ์ตูนก็ตาม หาก ทว่าเป็นการ์ตูนที่มีหลายระดับชั้น สามารถตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้อ่านทุกคน ด้วย การใช้รูปแบบของการ์ตูนในการนำเสนอเรื่องหนักๆ เช่น หลักเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ เป็นต้นลักษณะของการใช้การ์ตูนในการสื่อสารและให้ความรู้แก่คนทั่วไปในวงกว้างนี้ เรียกว่า “มันกะ” ซึ่งมีเนื้อหาหลากหลายวางขายอยู่ทั่วไป (“มันกะ” ธุรกิจการ์ตูนญี่ปุ่นภาพลักษณ์ ใหม่ของการสื่อสาร:2532,เหี้ยม มรกต,2530:39-41)

ในประเทศแถบยุโรปและอเมริกา ก็ได้มีการนำเอาการ์ตูนไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ทั้งที่สอดแทรกอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ วารสารและสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ เช่นใบปลิว โปสเตอร์ เพื่อประโยชน์ในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนให้ความรู้ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนอย่าง กว้างขวางเช่นกัน ในสังคมไทยการ์ตูนเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเรา ซึ่งจะเห็นได้ทั่วไป ในอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องเขียน หนังสือ โทรทัศน์ ฯลฯ การ์ตูนกลายเป็นสื่อสำคัญอย่าง หนึ่งของการสื่อความหมาย รวมทั้งมีอิทธิพลต่อเจตคติและพฤติกรรมของผู้ดูด้วย

จากที่กล่าวมาแล้ว นับได้ว่าการ์ตูนมีประโยชน์ และถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในวงการ ต่างๆ (พัน สุขเจริญ,2533:32-39) พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ ได้มีการนำการ์ตูนไปใช้ในการ โฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าในวงการค้าและธุรกิจประเภทต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนาน ตลกขบขัน และสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ดู นอกจากนั้นการ์ตูนยังถูกนำไปใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อใน เรื่องต่างๆ เพื่อโน้มน้าวจิตใจคนในสังคม
2. ด้านการเมือง การ์ตูนการเมืองเป็นการ์ตูนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึง ความเป็นไปทางการเมืองของแต่ละสังคม เปิดโอกาสให้ผู้คนในสังคมได้ทราบความเป็นไปทางการเมือง ติดตามและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองอยู่เสมอ
3. ด้านการศึกษา การ์ตูนเข้าไปมีบทบาทอย่างมาก โดยการนำการ์ตูนมาจัดทำ เป็นสื่อการสอน เพื่อเสริมบรรยากาศการเรียนการสอนและสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน การ์ตูนเหมาะ สำหรับเด็กหรือผู้ที่อ่านหนังสือไม่คล่อง เพราะดูง่าย เข้าใจง่าย ช่วยฝึกทักษะในการอ่าน ฝึกใช้ สมองใช้ความคิด รวมทั้งเกิดอารมณ์ขันและสนุกสนานเพลิดเพลินไปพร้อมๆกัน

4. ด้านการแพทย์ ได้มีการนำเอาการ์ตูนไปใช้ในการให้ความรู้และบำบัดรักษาผู้ป่วย ช่วยผ่อนคลายภาวะอารมณ์ด้านลบที่เกิดจากความเครียด ความกังวลจากอาการเจ็บปวดให้กลายเป็นภาวะอารมณ์ด้านบวกให้แก่ผู้ป่วยได้

นอกจากประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น การ์ตูนยังสามารถใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคมได้ดีอีกด้วย(วารสารณิ แสงสว่าง,2537:51)

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลการ์ตูน

แนวความคิดเกี่ยวกับการ์ตูนแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม (สุรางค์รัตน์ ณ พัทลุง,2520:21-23,เบญจมาศ สุชาติวุฒิ,2535:58-60)

1. แนวความคิดของกลุ่มที่เห็นคุณค่าของหนังสือการ์ตูน

- 1.1 การ์ตูนประกอบขึ้นด้วยชีวิตพื้นบ้านในปัจจุบัน
- 1.2 การ์ตูนสร้างประสบการณ์ในการอ่านให้แก่เด็ก เด็กจะอ่านด้วยความเพลิดเพลิน การ์ตูนอาจกระตุ้นให้เด็กใช้ทักษะในการอ่าน กระตุ้นให้เด็กอ่านมากขึ้น และอาจช่วยยั่วยุเด็กที่ไม่สนใจในการอ่านให้หันมานิยมการอ่าน ถ้าการ์ตูนเรื่องนั้นมีความสนุกสนานพอ
- 1.3 การ์ตูนใช้สำหรับการโฆษณาชวนเชื่อได้เป็นอย่างดี
- 1.4 ถ้าเด็กอ่านคำบรรยายการ์ตูนอย่างละเอียด เด็กจะมีความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์อย่างกว้างขวาง รวมทั้งคำซึ่งเด็กจะได้พบบ่อยๆ จากการอ่านหนังสืออื่นๆ อีกด้วย
- 1.5 ราคาถูก เพราะฉะนั้นเด็กสามารถเลือกซื้อได้ตามใจชอบ
- 1.6 การ์ตูนใช้ช่วยการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 1.7 สามารถสนองความต้องการของเด็กในด้านความคิดฝัน โดยไม่ขัดกับวัยและความสามารถ และอาจจะมีความรู้สึกในขณะที่อ่านว่าได้ผจญภัย ซึ่งในชีวิตจริงอาจไม่เกิดขึ้น
- 1.8 ให้ความเพลิดเพลินแก่เด็ก และสร้างความรู้สึกให้แก่เด็กเสมือนว่า เด็กได้เข้าไปมีบทบาทในเรื่องนั้นด้วย
- 1.9 ไม่มีปัญหาทางพฤติกรรมสำหรับเด็กที่อ่านการ์ตูนกับเด็กที่ไม่อ่าน
- 1.10 จากการที่เด็กนำตัวไปพัวพันกับการ์ตูน เด็กสามารถที่จะปรับตัวเองได้ดี
- 1.11 การ์ตูนช่วยให้เด็กผ่อนคลายความรู้สึกที่ไม่ปลอดภัย และความก้าวร้าวที่ผู้อื่นจะมีต่อตนเองและที่ตนจะมีต่อผู้อื่น

2. แนวความคิดของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการอ่านหนังสือการ์ตูน

- 2.1 การ์ตูนชักจูงเด็กให้สนใจในหนังสือประเภทวรรณคดีที่มีค่าน้อยลงเพราะมีความรู้สึกว่าการ์ตูนน่าอ่านมากกว่า
- 2.2 เด็กที่อ่านหนังสือไม่คล่อง จะดูเฉพาะรูป และไม่พยายามจะอ่านคำบรรยาย
- 2.3 การผจญภัยเท่าที่ปรากฏในการ์ตูน ห่างไกลจากความเป็นจริง ทำให้เด็กไม่เข้าใจในโลกอย่างแท้จริง ถ้าเด็กอ่านหนังสือประเภทอื่นเด็กจะได้รับความจริงที่ใกล้เคียงกว่า
- 2.4 การ์ตูนทำให้เด็กมีพัฒนาการในการอ่านน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย
- 2.5 เรื่องและภาษาที่ปรากฏในการ์ตูน มักจะด้อยในด้านคุณภาพการ์ตูนมักนิยมใช้ภาษาแสดง จึงเป็นการกระตุ้นให้เด็กเลียนแบบ ซึ่งขัดกับความต้องการของบิดามารดา ผู้ปกครอง และครู
- 2.6 การ์ตูนกระตุ้นเด็กในเรื่องเพศ ความสะเทือนขวัญ และความร้ายแรงต่างๆ มากเกินไป
- 2.7 การ์ตูนทำให้เด็กขาดกิจกรรมและความสนใจในด้านอื่นๆ
- 2.8 การที่พ่อแม่ห้ามเด็กอ่านหนังสือการ์ตูน อาจทำให้เด็กเกิดความรู้สึกขัดแย้งกับพ่อแม่ บางครั้งเด็กแอบนำการ์ตูนมาอ่านทำให้รู้สึกว่าตนเองแอบกระทำความผิด
- 2.9 การ์ตูนก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาแก่เด็ก แม้จะไม่มีประจักษ์พยาน แต่อย่างไรก็ตามจัดได้ว่าการ์ตูนชักนำไปสู่อาชญากรรมเพราะปรากฏว่าผู้ที่ทำผิดอาชญากรรมได้แนวความคิดและวิธีการจากการอ่านการ์ตูน
- 2.10 เด็กที่หมกมุ่นกับการอ่านการ์ตูน โดยปกติแล้วจะมีความรู้สึกที่โลกของเขาไม่น่าสนใจ
- 2.11 การ์ตูนมีผลต่อทัศนคติของเด็ก Podolsky กล่าวว่า ทัศนคติของเด็กซึ่งได้รับอิทธิพลจากการ์ตูน จะครอบคลุมชีวิตประจำวันของเด็ก ทั้งที่บ้านและโรงเรียน ที่โรงเรียน เด็กจะกลายเป็นคนช่างฝัน และเชื่อในสิ่งมหัศจรรย์
- 2.12 การ์ตูนจะขัดต่อความพยายามของพ่อแม่และครู ในอันที่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการปรับปรุงด้านสังคม เนื่องจากเด็กได้นำตัวเข้าไปพัวพันกับตัวละครที่ก้าวร้าวในการ์ตูน เด็กจะก้าวร้าวยิ่งขึ้นเมื่อถูกขัดขวางไม่ให้ก้าวร้าว ยิ่งกว่านั้นการ์ตูนยังจะกระตุ้นให้เด็กมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนบางกลุ่ม ซึ่งครูและพ่อแม่พยายามจะช่วยให้เด็กมองสังคมในแง่ที่กว้างกว่านั้น

จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และจากงานวิจัยเกี่ยวกับการ์ตูนเหล่านี้ พอจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า การ์ตูนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ในด้านให้ความบันเทิง และในด้านการเรียนการสอน ถึงแม้

ว่าการอ่านการ์ตูนจะมีทั้งข้อดีข้อเสีย และมีผลต่อสุขภาพจิตและบุคลิกภาพของเด็ก แต่การ์ตูนก็ยังเป็นสิ่งที่โปรดปรานสำหรับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเด็กก่อนวัยเรียน เด็กวัยเรียน วัยรุ่น หรือแม้แต่ผู้ใหญ่ที่ยังชอบอ่านการ์ตูนอยู่ไม่ใช่น้อย และจากความหมาย รูปแบบและคุณลักษณะต่างๆ ของการ์ตูนที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าการตูนมีบทบาทอย่างยิ่งในการที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ให้แก่สังคมเพราะ การ์ตูนเป็นสื่อที่มีเสน่ห์ สามารถดึงดูดและเร้าใจ ให้สนใจและชวนติดตาม โดยเฉพาะสามารถดัดแปลงเนื้อหาสาระที่ยากแก่การเข้าใจหรือเป็นวิชาการ หรือเรื่องบางเรื่องที่เป็นนามธรรม ออกมาเป็นเรื่องราวของรูปภาพที่ดูแล้วเข้าใจง่ายและติดตรึงอยู่ในความทรงจำ ทำให้จำได้นานและแม่นยำยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กันด้วย ดังนั้นจึงทำให้การ์ตูนกลายเป็นสื่อที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับจูลสาร

โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2521:16) กล่าวว่า “จูลสารคือกฏเกณฑ์สำหรับไขเมื่อเกิดความข้องใจ ต้องการคำอธิบาย ต้องการให้เฉลยปัญหา หรือต้องการหาความรู้บางอย่างให้ได้คำตอบอย่างรวดเร็ว”

วิจิตร อาวะกุล (55:218) ให้ความหมายของจูลสารไว้ว่า “เป็นหนังสือที่มีขนาดเล็ก เพื่อสะดวกในการพกพา มีจำนวนหน้าไม่มาก บางๆ และมักเย็บกลางเล่ม”

จูลสาร จัดว่าเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่รูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารส่งเสริมเหมาะสมกับผู้อ่านและชอบการอ่าน มีลักษณะคงทนอยู่ได้นาน อ่านกันได้หลายหนหลายคน ต่างกับวิทยุหรือโทรทัศน์

สิ่งที่ทำให้เอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่เป็นที่น่าสนใจ

ในเรื่องนี้ วิจิตร อาวะกุล (อ้างถึงแล้ว:210-211) ได้ทำการศึกษาและค้นคว้าพบว่า สิ่งที่ทำให้เอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ได้รับความสนใจนั้นอยู่ที่

1. เรื่อง หรือ เนื้อหาของเรื่องเป็นที่น่าสนใจ
2. ให้เรื่องราวข่าวสารที่ประชาชนสนใจ เป็นประโยชน์หรือเป็นความต้องการของประชาชน

3. เรื่องทันสมัยเหมาะกับเหตุการณ์ การแก้ปัญหาในขณะนั้น เรื่องเฉพาะเจาะจง ไม่สืบสวน เรียบเรียงดี มีประโยชน์ อ่านเข้าใจง่าย
4. เขียนขึ้นเฉพาะเจาะจงกับกลุ่มผู้อ่านนั้นๆ โดยเฉพาะทำให้เข้าใจง่าย ตรงเป้าหมายและ แก้ไขปัญหาของกลุ่มนั้นๆ
5. มีการวางแผนในการเขียนเพื่อกลุ่มบุคคลในการส่งเสริม เขียนเข้าใจง่าย ชัดเจน การจัดทำรูปเล่มเหมาะสม น่าสนใจ ควรศึกษาว่าได้รับความสนใจจากผู้อ่านหรือไม่เพียงใด ในการพิมพ์ครั้งแรกแล้วจึงมีการปรับปรุงแก้ไขในการพิมพ์ครั้งต่อไปให้ดีขึ้นเรื่อยๆ
6. การแจกจ่ายและการเผยแพร่ก็ต้องจัดระบบการส่งให้เพียงพอกับผู้อ่าน ตรงเวลารวดเร็ว และสะดวกสบาย

หลักการสร้างเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่

ปฐม นิคมานนท์ (2528:37) ได้กำหนดหลักการสร้างเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ไว้ ดังนี้คือ

1. ควรออกแบบรูปเล่มให้สวยสะดุดตา และจูงใจผู้อ่าน
2. มีเนื้อหาสาระดี ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน
3. มีหลักการเขียนคือ ทราบว่า จะเขียนให้ใครอ่าน จะเขียนหนังสือประเภทใด เขียนทำไม เขียนเมื่อใด และเขียนที่ไหน
4. ใช้ประโยคสั้นๆ ชัดเจน กระชับตรงไปตรงมาเขียนให้อ่านง่ายเข้าใจง่าย
5. ขนาดของตัวอักษรจะต้องมีขนาดใหญ่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
6. ควรมีภาพประกอบตามความจำเป็น เพราะจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและจดจำได้ดีกว่าการมีแต่ตัวหนังสือ
7. มีพื้นที่ว่าง เป็นความจำเป็นที่จะต้องมียุ่บริเวณที่ว่างเว้นไว้เฉยๆบ้าง โดยไม่มีตัวอักษรใดๆปรากฏอยู่เลย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้หยุดพักสายตาบ้างเป็นระยะ

จากแนวคิดเกี่ยวกับจุลสาร อาจสรุปได้ว่า “จุลสาร” เป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้สนใจสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยจะต้องมีลักษณะที่ง่ายแก่การเข้าใจ ดังนั้น การจัดทำจุลสารให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสังคม อย่างเช่น ปัญหาโรคเอดส์ จึงอาจเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคนี้นี้ให้แก่ประชาชนทั่วไป ให้ตระหนักในพิษภัยอันร้ายกาจ และสามารถปฏิบัติตนรวมถึงสามารถนำผู้อื่น ให้พ้นจากการตกเป็นเหยื่อของโรคร้ายนี้ได้อย่างปลอดภัย

งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสิทธิผลของการ์ตูนและจุลสาร

สุรางค์รัตน์ ณ พัทลุง (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 โดยการสอนด้วยการ์ตูนกับการสอนแบบเดิม” กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนโรงเรียนพลับพลาชัยจำนวน 60 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ให้กลุ่มทดลองเรียนจากหนังสือการ์ตูน และกลุ่มควบคุมให้เรียนกับครูโดยปกติทั้ง 2 กลุ่มใช้เวลาเรียนเท่ากัน ผลการวิจัยสรุปว่าหนังสือการ์ตูนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงพอที่จะนำไปใช้สอนได้ ทำให้ผู้เรียน เรียนรู้เพิ่มขึ้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูน และการสอนแบบบรรยายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01

สถาพร บุตรชัยงาม (2527) ได้ทำการศึกษาผลของการ์ตูนสีเหมือนจริงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีระดับความคิดสร้างสรรค์ต่างกัน กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 120 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง ก. จำนวน 60 คน ให้ดูการ์ตูนภาพสีเหมือนจริงจำนวน 20 ภาพ กลุ่มทดลอง ข. จำนวน 60 คน ดำเนินการเหมือนกลุ่มทดลอง ก. ต่างกันเฉพาะสีของการ์ตูนโดยให้ดูการ์ตูนสีไม่เหมือนจริงจำนวน 20 ภาพ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ดูภาพการ์ตูนสีต่างกันมีผลสัมฤทธิ์ด้านพุทธิพิสัยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่างกันผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่ดูภาพการ์ตูนสีต่างกัน และมีความคิดสร้างสรรค์ต่างกัน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ชวลี เข้มทอง (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยวิธีสอนโดยใช้หนังสือการ์ตูน กับที่เรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนของ กระทรวงศึกษาธิการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ผลการทดลองปรากฏว่ากลุ่มทดลองที่เรียนด้วยวิธีการสอนโดยใช้หนังสือการ์ตูน กับกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยวิธีการสอนตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .01

ไพศาล กุศลวิณะ(2528) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้จากหนังสือการ์ตูนแบบภาพถ่ายผสมการ์ตูนกับหนังสือการ์ตูนแบบการ์ตูนธรรมดา” กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอนุบาลอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 60 คน แบ่งกลุ่มทดลอง

เป็นกลุ่มๆละ 30 คน การดำเนินการทดลอง ได้จัดกลุ่มทดลองออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้เด็กอ่านหนังสือการ์ตูนแบบภาพถ่ายผสมการ์ตูนและกลุ่มที่ 2 ให้เด็กอ่านหนังสือการ์ตูนแบบภาพการ์ตูนธรรมดา ซึ่งใช้เวลาอ่าน 20 นาที ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยหนังสือการ์ตูนแบบภาพถ่ายผสมการ์ตูน มีผลการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากหนังสือการ์ตูนแบบการ์ตูนธรรมดา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การนำภาพถ่ายมาผสมกับภาพการ์ตูนก่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดีกว่าภาพการ์ตูนธรรมดาโดยเฉพาะในเนื้อหาที่ใช้ในการทดลองเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งนักเรียนได้เห็นภาพที่สมจริงผสมกับความเร้าใจของภาพการ์ตูน

อรรถพงษ์ อันตะริกานนท์ (2528) ได้ค้นคว้าวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากหนังสือการ์ตูนที่มีวิธีเสนอเนื้อหาต่างกัน” ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดสำโรง อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร โดยแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คน คือกลุ่มทดลอง ก. และกลุ่มทดลอง ข. โดยกลุ่มทดลอง ก. ให้อ่านหนังสือการ์ตูนแบบบรรยายผสมแบบสนทนา และกลุ่มทดลอง ข. ให้อ่านหนังสือการ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบบรรยายด้วยคำคล้องจอง ทั้ง 2 กลุ่มใช้เวลาในการอ่าน 15 นาที เมื่ออ่านเสร็จทำแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนจากหนังสือการ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบบรรยายผสมแบบสนทนา มีผลการเรียนรู้สูงกว่านักเรียนที่เรียนหนังสือการ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบบรรยายผสมคำคล้องจอง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

วิมลมาศ สุมะโน (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบประสิทธิผลของหนังสือการ์ตูนและเกมส์ในการให้ความรู้เรื่องกฎหมายแรงงานเด็ก : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กนักเรียนในเขตจังหวัดสุรินทร์ นครราชสีมา เชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า หลังจากได้รับสื่อการ์ตูนหรือเกมส์แล้ว เด็กนักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพศ อายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ แต่ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เด็กนักเรียนในกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาคมีความแตกต่างกันในการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ ประสิทธิผลของหนังสือการ์ตูนและเกมส์มีความแตกต่างกันในด้านการให้ความรู้เรื่องกฎหมายแรงงานเด็ก ในความคิดเห็นของเด็กนักเรียนที่มีต่อสื่อหนังสือการ์ตูนหรือเกมส์ พบว่า เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ชอบหนังสือการ์ตูน หรือเกมส์ที่ตนได้รับ และให้เหตุผลว่าเป็นสื่อที่ให้สาระและสนุก ลักษณะสื่อที่เด็กต้องการคือ มีสีสันสวยงาม มีตัวหนังสือที่อ่านง่าย ใช้ภาษาง่าย

ผจง สุภาวิตา (2534) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลของการใช้สื่ออารมณ์ขันต่อระดับความเครียดในผู้ป่วยโรคเบาหวานและได้รับการดัดแปลงกระดูก” โดยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ป่วยชายที่เบาหวานและได้รับการดัดแปลงกระดูกจำนวน 30 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองจะได้รับสื่ออารมณ์ขัน ซึ่งได้แก่ภาพการ์ตูนซ้ำกันที่ผ่านการคัดเลือก และนำมาจัดเป็นรูปเล่มใหม่ ส่วนกลุ่มควบคุมจะได้รับการดูแลตามปกติ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีระดับความเครียดต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เบญจมาศ สุชาติวุฒิ (2535) ทำการศึกษาเรื่อง “ผลของการใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนจริยศึกษา ที่มีต่อมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4” ตัวอย่างประชากรมีจำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน เรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอน และกลุ่มควบคุม 30 คน เรียนโดยวิธีสอนตามปกติ ใช้เวลาในการทดลอง 32 คาบ (คาบละ 20 นาที) ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนกับการสอนตามแผนการสอนปกติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงว่าหลังจากการใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนนักเรียนมีมโนทัศน์ทางจริยธรรมสูงกว่านักเรียน ที่เรียนโดยการสอนตามแผนการสอนปกติ

วราภรณ์ แสงสว่าง (2537) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลของการให้ความรู้เรื่องการดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเองแก่ผู้สูงอายุ โดยใช้การ์ตูน” ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-70 ปี ในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ การ์ตูนเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเองของผู้สูงอายุ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางความรู้ และแบบทดสอบความคิดเห็น ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบก่อนและหลังการดำเนินการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีผลสัมฤทธิ์ทางความรู้หลังการทดสอบสูงกว่าก่อนการทดสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิตยา วรชาครียนันท์ (2531) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการใช้คู่มือการปฏิบัติตนที่มีต่อความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ของผู้ป่วยโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง” โดยทำการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้ป่วยก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยใช้คู่มือการปฏิบัติตน ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยใช้คู่มือการปฏิบัติตน ผู้ป่วยโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพิ่มขึ้น มีเจตคติต่อการดูแล

ตนเองดีขึ้น มีพฤติกรรมการหายใจโดยใช้กล้ามเนื้อหน้าท้องและกะบังลม และการไอเอาเสมหะออกอย่างถูกวิธีดีขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จกมล พุทธรักษา (2526) ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบความรู้และการปฏิบัติของผู้ป่วยผ่าตัดเต้านมที่ได้รับการสอนโดยพยาบาลวิชาชีพ และที่เรียนด้วยตนเองโดยใช้หนังสือคู่มือ” โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คน ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยจัดเป็นคู่ๆ ตามอายุ การศึกษา สถานที่พักรักษาตัว และวิธีผ่าตัด แล้วจัดเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 ซึ่งเป็นผู้ป่วยผ่าตัดเต้านมที่ได้รับการสอนโดยพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มทดลองที่ 2 เป็นผู้ป่วยผ่าตัดเต้านมที่เรียนด้วยตนเองโดยใช้หนังสือคู่มือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในการปฏิบัติตนของผู้ป่วยผ่าตัดเต้านมได้ทำการทดสอบ 2 ครั้ง คือ ก่อนเรียน และ ภายหลังเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ในการปฏิบัติตนของผู้ป่วยที่ได้รับการสอนโดยพยาบาลวิชาชีพ และที่เรียนด้วยตนเองโดยใช้หนังสือคู่มือ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทิพา ต่อสกุลแก้ว และคณะ (2536) ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของคู่มือการให้ความรู้โรคเอดส์ในเด็กนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบรรพตพิสัยพิทยาคม จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของคู่มือการให้ความรู้โรคเอดส์ต่อความรู้ และการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และมีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเอดส์ หลังการได้รับคู่มือดีกว่า ก่อนได้รับคู่มือความรู้โรคเอดส์

สินีภรณ์ อ่อนดี (2536) ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนตาบอด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนจากแบบเรียนที่มีและไม่มีภาพประกอบ การศึกษารุ่นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนตาบอดชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนจากแบบเรียนที่มีและไม่มีภาพประกอบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพฯ และโรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ จำนวน 26 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นแบบเรียนเบรลล์ที่มีภาพประกอบนูนต่ำและไม่มีภาพประกอบ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนตาบอดที่เรียนจากแบบเรียนเบรลล์ที่มีภาพประกอบ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนตาบอดที่เรียนจากแบบเรียนเบรลล์ที่ไม่มีภาพประกอบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05